

SMRT OKLOPNE BRIGADE

Oklopno-mehanizirane postrojbe JNA u ratu protiv Republike Hrvatske

Davor Marijan

UDK: 355.45(497.5)“1991/1992“

Izvorni znanstveni rad
 Primljeno: 01.12.2000.
 Prihvaćeno: 21.12.2000.

Sažetak

Polazište članka jest uloga oklopnih i mehaniziranih postrojbi Jugoslavenske narodne armije u strategiji općenarodne obrane i društvene samozaštite Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije. Razmatra se njihova zadaća i uporaba na temelju borbenih pravila uporabe u oružanoj borbi. U osamdesetima, oklopne i mehanizirane postrojbe su bile temelj uspješnog nadzora nemira na Kosovu. Iskustva s Kosova bila su polazišna za njihovu uporabu i u Hrvatskoj. Pripreme JNA za pacifikaciju Hrvatske su počele zahvatima u klasifikacijama oklopnih i mehaniziranih postrojbi na području 5. vojne oblasti. Nakon pobune srpske nacionalne manjine, oklopne i mehanizirane postrojbe (OMP) postaju čuvari tampon zona, s kojima se sprječavalo uvođenje ustavnog poretka Republike Hrvatske na područja gdje je srpsko pučanstvo bilo većinsko. U proljeće 1991., počela su izmještanja OMP na područje Hrvatske radi postupnog ovladavanja prostorom. Od kolovoza 1991., OMP je nositelj agresije na RH. Krajem rujna, najjača skupina JNA, sastavljena od 9 rodovskih postrojbi OMP u istočnoj Slavoniji imala je stratešku ulogu u ratu. Na njenom djelovanju vidljiv je otklon od proklamirane strategije oružane borbe. Na ostalim operacijskim pravcima JNA, OMP su bile manje zastupljene, ali su imale značajnu ulogu u ukupnom odnosu uporabljenih snaga.

Ključne riječi: Hrvatska, Jugoslavenska narodna armija, agresija, oklopno-mehanizirane snage, strategija, taktika, tenk.

Drugi svjetski rat partizanska Jugoslavenska armija završila je sa skromnim oklopništvom jačine dvije tenkovske brigade. Odmah po svršetku rata, od tenkovskih brigada i ratnog plijena ustrojena je Tenkovska armija.¹ Bio je to mirnodopski

Davor Marijan je djelatnik Ministarstva obrane RH. Bavi se problematikom ratovodstva i vojništva. Autor je monografije *Borbe za Kupres 1942.*

¹ *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, Kopnena vojska JNA, 3/II, Beograd 1987., 152-153.

početak polustoljetnog života roda oklopnih i mehaniziranih postrojbi. Oko trideset godina u JNA su dominirale oklopne divizije, brigadnog ili pukovnijskog sastava, samostalne oklopne brigade i oklopni bataljuni u pojedinim pješačkim divizijama.² Svjetski trendovi koncepcije oklopnitva nudili su oklopnu diviziju sa 2 do 3 stalna stožera oklopnih brigada i veći broj oklopnih, mehaniziranih, topničkih i drugih rodovskih postrojbi razine bojne, od kojih se, po potrebi i po zahtjevima zadaće, ustrojavala privremena taktička skupina. Prema drugom gledištu, oklopna divizija je imala taktičke skupine od oklopnih brigada stalnog sastava u kojima su već bili integrirani rodovi i službe.³ Tom se konceptu priklonila i JNA.

Krajem šezdesetih godina, napravljen je definitivan razlaz s konceptom oklopnih divizija i prelaz u ustroj samostanih oklopnih brigada.⁴ Istovremeno se javlja i mehanizirana brigada "kao rezultat ... naraslih mogućnosti u proizvodnji OT (oklopnih prevoznjaka) i perspektivnog plana proizvodnje BVP (borbenih vozila pješastva) za opremanje tih jedinica, zbog strategijsko-operativnih i taktičkih potreba za ovim jedinicama koje imaju širu borbenu upotrebu nego brigade".⁵ Prve tri mehanizirane brigade, 12., 36. i 51., uvedene su 1969. godine u sastav JNA, što je bio početak mehanizacije Kopnene vojske kao "imperativ vremena" jer su takve postrojbe imale i "oružane snage potencijalnih agresora" na SFRJ.⁶ Manevri "Sloboda-71" bili su prvi javni prikaz novog ustroja OMP "za domaću i svetsku javnost. Oklopne i mehanizovane jedinice na manevru 'Sloboda-71' predstavljale su njegovu okosnicu i udarnu snagu KoV JNA, kako u napadnim, tako i u odbrambenim dejstvima".⁷

Od 11 brigada OMP koje je JNA imala 1969., osam je bilo oklopnih i tri mehanizirane.⁸ Do 1975. broj oklopnih brigada ostao je isti, a broj mehaniziranih se popeo na četiri. Uz njih JNA je imala 11 oklopnih pukova i 19 oklopnih bataljuna u pješačkim postrojbama.⁹ Planom razvoja OS SFRJ u razdoblju 1976. – 1985., že-

² Isto, 199.

³ Oklopne jedinice, *Vojna enciklopedija*, sv. 6, Beograd 1973., 330.-331.

⁴ *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, Kopnena vojska JNA, 3/II, 216. Razlog je u proučavanju djelovanja zrakoplovstva na OMP u Trećemizraelsko-arapskom ratu 1967. i problemima strategijskog dočeka u početnom periodu rata nakon sovjetske vojne intervencije u Čehoslovačkoj 1968.

⁵ *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, Kopnena vojska JNA, 3/II, 216-217.

⁶ Isto, 218.-219.

⁷ Isto, 222.

⁸ Isto, 219.-220.

⁹ SSNO, GŠ JNA, Politika i ciljevi razvoja Oružanih snaga SFRJ u periodu 1976-1985. godine, II, 1975., 29. JNA je tada u operativnim postrojbama imala 2.306 tenkova. U 8 oklopnih brigada (svaka po 94 tenka) bila su 752 tenka, u 4 mehanizirane brigade (svaka s 63) bila su 252 tenka, u 11 oklopnih pukova (svaki sa 63) bila su 693 tenka, u 4 oklopna bataljuna u 2 pješačke brigade (svaki po 31) bila su 124 tenka, u 7 oklopnih bataljuna u 7 pješačkih brigada (svaki 31) bilo je 217 tenkova, u 5 oklopnih bataljuna u 5 pješačkih divizija (svaki 31) bilo je 155 tenkova, u 3 oklopna bataljuna u 3 pješačka puka (svaki po 31) bila su 93 tenka i u dvije tenkovske čete bilo je po 10 tenkova. Isto, 29.

ljele se mehanizirati 2 do 3 pješačke divizije.¹⁰ Prva mehanizirana divizija ustrojena je 1979., a druga 1985.¹¹ Mehanizirana divizija je držana respektivnom snagom "kojom se može bitno uticati na tok napadnih i odbrambenih dejstava u zahvatu osnovnih operativno-strategijskih pravaca. Raspoređuje se na težištu dejstva armije. ... ima visoke manevarske i ukupne borbene mogućnosti i sposobna je za brzo nanošenje udara i prenošenje borbenih dejstava na više pravaca".¹² Proces mehanizacije u osamdesetim godinama išao je "putem usporenijeg rasta tenkovskih jedinica uz postepeno znavljanje zastarelog tenkovskog fonda tenkovima iz domaće proizvodnje i ubrzanog porasta mehanizovanih jedinica".¹³ Za vojni vrh JNA upravo je mehanizirana brigada predstavljala ostvarenje želja, pokretno, žilavo i vatrom dojmljivo pješaštvo. Vrhunac mehanizacije je stvaranje Mehaniziranog korpusa, kao prve operativne postrojbe tog ranga, koja se u ustroju JNA zadržala vrlo kratko.¹⁴ Razvoj OMP u strategiji oružane borbe temeljen je na zahtjevu da JNA mora imati "respektivne oklopne i mehanizovane jedinice, samostalne i u združenim sastavima, moderno opremljene i osposobljene da izvode efikasna ofanzivna i defanzivna dejstva, brze koncentracije i manevre, zavisno od strategijsko-operativne situacije, koje po svojim dimenzijama ne mogu bitno zaostajati za pojedinim susjedima".¹⁵

U drugoj polovini osamdesetih, po planu preustroja "Jedinstvo", napuštena je struktura divizija pukovskog sastava u korist korpusa brigadnog sastava. Izuzetak je uz partizanske (lake) divizije, bila 1. proleterska gardijska mehanizirana divizija kao jedina divizija predviđena da preživi preustroj i koja je trebala biti najjača taktička postrojba JNA. Druga mehanizirana divizija JNA, 32. u Varaždinu,¹⁶ tije-

¹⁰ SSNO, GŠ JNA, Politika i ciljevi razvoja Oružanih snaga SFRJ u periodu 1976-1985. godine, II, 1975., 17.

¹¹ Proleterska gardijska divizija krajem osamdesetih je preustrojena i modernizirana. 1. pgmp preustrojen je u 1. pgmbr, a 1. pgokp u 2. pgmbr. MORH: SSNO, Uprava za planiranje razvoja i finansije, ožujak 1985., Projekcija razvoja Jugoslavenske narodne armije u periodu od 1986.- do 1990. godine., Prilog br 1.; MORH: SSNO, Uprava za planiranje razvoja i finansije, DT br. 1772-5/85, 17. 2. 1986., Komandi 5. armije, Rešenje o odobravanju planova razvoja jedinica i ustanova Jugoslavenske narodne armije u periodu od 1986. do 1990. godine, 39.

¹² *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, Kopnena vojska JNA, 3/I, Beograd 1988., 194.

¹³ *Doktrina Kopnene vojske Jugoslovenske narodne armije*, Generalštab JNA, Beograd 1984., 102.

¹⁴ Čini se da je korpus postojao oko godinu dana 1984./85. Zapovjednik je bio general Života Panić. *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, Kopnena vojska JNA, 3/II, 229., 256.

¹⁵ Stanko MIHALIČ, Neki problemi upotrebe oklopnih i mehanizovanih jedinica u početnom periodu rata, u početnoj fazi kombinovanog oblika oružane borbe i u kasnijem periodu rata, *Doktrina Kopnene vojske Jugoslovenske narodne armije*, 1984., 235.

¹⁶ 32. mehanizirana divizija nastala je 1985. preustrojem 32. pješačke divizije. U svom je sastavu imala 31. mbr, 32. mbr, 73. mtbr i 265. mbr. Mehanizirane brigade, 31. i 265. bile su oklopne brigade koje su preustrojene u mehanizirane, 32. mbr je nastala od 32. oklopnog puka, a 73. mtbr od 73. pješačkog puka. MORH: Komanda 5. armije, DT br. 12-2/85, 12. 2. 1986., SSNO GŠ JNA-I. Uprava, Izvješće o borbenoj spremnosti.

kom 1988. poslužila je za preustroj u vjerojatno najjaču operativnu postrojbu JNA, Varaždinski (32.) korpus. Preustrojem je postupno gašen ustrojbeni oblik oklopnog puka čiji su oklopni bataljuni ugrađivani u sastav pješačkih (motoriziranih) brigada.¹⁷ Preustrojem je JNA imala tri kategorije OMP. Oklopne brigade su do preustroja načelno bile samostalne i vezane za zapovjedništva armija. Po preustroju dio je ušao u sastav korpusa, a dio je ostao vezan za Zapovjedništva vojnih oblasti kao podstožerne vojišne postrojbe. Mehanizirane brigade su bile u sastavu korpusa i mehanizirane divizije. Oklopni bataljuni su ugrađeni u dio pješačkih i motoriziranih brigada radi neposredne potpore pješaštvu.

Favoriziranje mehaniziranih brigada nasuprot oklopnih razvidno je i prema stupnju klasifikacije, koji je ovisio o stupnju potpunosti i vremenu trajanja mobilizacije. Početkom osamdesetih, JNA je ustaliila ustroj postrojbi na tri tipa, označena slovima "A", "B" i "R".¹⁸ Postrojbe "A" klasifikacije imale su u miru od 60 do 100 %, "B" od 15 do 60 % i "R" do 15% potpunosti od ratnog ustroja postrojbi. U ratu je postrojba popunjavana po punom ratnom ustroju. U drugoj polovini osamdesetih razmatralo se prelazak na armiju "A" klasifikacije, što je značilo smanjenje i postupno gašenje postrojbi "B" klasifikacije.¹⁹ Oklopne i mehanizirane brigade bile su uglavnom "A" i "B" i samo vrlo rijetko "R" klasifikacije. Kada su u pitanju postrojbe "A" klasifikacije, postotak je uglavnom bio bliži donjoj, minimalnoj granici. Tako je 4. oklopna brigada "A" iz sastava Zagrebačkog korpusa 1. siječnja 1991. imala po mirnodopskom ustroju 1369 pripadnika, dok ih je po ratnom ustroju imala 3411.²⁰ Na isti dan, 140. mehanizirana brigada "A", također u sastavu Zagrebačkog korpusa imala je 1453 pripadnika po mirnodopskom, odnosno 3838 po ratnom ustroju.²¹ Oklopni bataljun "A" klasifikacije u miru je imao 2 tenkovske i jednu mehaniziranu četvu, dok je treća četa bila "R" klasifikacije, što znači da je oklopni bataljun imao u uporabi 21 tenk, 10 BVP (OT) a 10 tenkova je bilo u konzervaciji. Mehanizirani bataljun je imao "suprotan odnos" mehaniziranih i tenkovskih četa, od-

¹⁷ Po planu razvoja JNA za razdoblje od 1986. do 1990. četiri oklopna puka su s pješačkim pukovima trebali biti spojeni u motorizirane brigade. Na području Hrvatske od 8. proleterskog pješačkog puka i 6. oklopnog puka ustrojena je 8. proleterska motorizirana brigada, a od 622. pješačkog i 7. oklopnog puka ustrojena je 622. motorizirana brigada. MORH: SSNO, Uprava za planiranje razvoja i finansije, ožujak 1985., Projekcija razvoja Jugoslavenske narodne armije u periodu od 1986.- do 1990. godine., Prilog br. 1.

¹⁸ *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, Kopnena vojska JNA, 3/1, 192.

¹⁹ MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT br. 2535-1, 12. 12. 1988., Komandi 5. armije, Zaključci.

²⁰ MORH: SSNO, GŠ OSFRJ, III. Uprava, siječanj 1991., Brojni pregledi-397, Formacijsko brojno stanje mirnodopskih jedinica - 5. vojna oblast, 26.; MORH: SSNO, GŠ OSFRJ, III. Uprava, siječanj 1991., Brojni pregledi-398, Formacijsko brojno stanje ratnih jedinica - Sjeverozapadno vojište, 24.

²¹ MORH: SSNO, GŠ OSFRJ, III. Uprava, siječanj 1991., Brojni pregledi-397, Formacijsko brojno stanje mirnodopskih jedinica - 5. vojna oblast, 26.; MORH: SSNO, GŠ OSFRJ, III. Uprava, siječanj 1991., Brojni pregledi-398, Formacijsko brojno stanje ratnih jedinica - Sjeverozapadno vojište, 24.

nosno tenkova i BVP (OT).²² Po planu "Jedinstvo-3" SSNO je razmatrao dvije inačice organizacijsko-ustrojbene dogradnje OMP na razini bataljuna. Prva je bila postojeća, trojnog tipa, po kojoj je bataljun imao 3 tenka u tenkovskom, odnosno tri BVP u mehaniziranom vodu. U tenkovskoj četi 10 tenkova i mehaniziranoj četi 10 BVP. Oklopni bataljun s tri tenkovske i jednom mehaniziranom četom imao je 41 borbeno vozilo, od čega 31 tenk i 10 BVP. Po drugoj inačici razmatran je tenkovski vod s 4 tenka i mehanizirani vod s 4 BVP. Takva tenkovska četa imala bi 13 tenkova, a mehanizirana 13 BVP. Oklopni bataljun s dvije čete tenkova i mehaniziranom četom imao bi ukupno 40 borbenih vozila, od čega 27 tenkova i 13 BVP. Isti je omjer bio kod mehaniziranog bataljuna. Takav bataljun "A" klasifikacije imao bi za razliku od prve inačice u uporabi svu borbenu tehniku.²³

Po unifikaciji brigada KoV, po uzoru na rješenja u Prištinskom (52.) korpusu, odluka je bila da se okbr sastoji od 3 okb i 1 mb, mbr od 2 okb i 2 mb, mtbr od 3 mtb i 1 okb, ili 2 mtb i 2 okb i samo izuzetno od 2 mtb, 1 okb i 1 mb, a pbr od 4 pb ili 3 pb i 1 okb.²⁴ Oklopne brigade su imale tri oklopna i jedan mehanizirani bataljun, što je brojčano značilo da po ustroju imaju 104 tenka i 61 BVP M-B0, odnosno OT M-60. Stvarna popunjenost bila je u rasponu od 90-94 tenka. Mehanizirane brigade sa dva oklopna i dva mehanizirana bataljuna imale su ustrojbeno 83 tenka i B2 BVP. Osim 1. proleterske gardijske, 15. proleterske, 32. i 36. mehanizirane brigade, koje su imale stopostotnu popunu tenkova, ostale su imale 63 tenka.²⁵ Po ratnom ustroju JNA je 1990. imala 3109 tenkova i 1B22 borbenih vozila pješaštva, odnosno oklopnih prevoznjaka, a po mirnodopskom ustroju 1148 tenkova i 1013 borbenih vozila pješaštva.²⁶ Vjerojatno je stvarno

²² MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 11-1, 17. 4. 1990., Komandi 5. vojne oblasti, Radni materijal za sjednicu Vojnog savjeta.

²³ MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 11-1, 17. 4. 1990., Komandi 5. vojne oblasti, Radni materijal za sjednicu Vojnog savjeta.; Čini se da je prihvaćena druga inačica. Vidi, "Vreme za obogaćivanje prakse", *Vojska, glasilo Vojske Jugoslavije*, 16. 7. 1992., 15.

²⁴ MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 1487-42, 13. 10. 1989., Komandi 5. VO, Stavovi za dalje planiranje dogradnje JNA.; MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 1487-42, 13. 10. 1989., Komandi 5. VO, Prijedlozi i zahtjevi.

²⁵ Načelno brojno stanje borbenih i neborbenih vozila na primjeru 4. okbr bilo je 581. Od toga 182 borbeni i zapovjedna vozila i 399 neborbeni. Brigada je imala 94 osnovna borbeni tenka T-55 i M-B4, 3 izvidnička tenka PT-76, 5 tenkova za izvlačenje (TZi), 4 tenka nosača mostova (TNM), 12 samohodnih haubica (SH 122 mm DS1), 12 samohodnih protuzračnih topova ZSU 57/2, 6 lakih samohodnih sustava PZO S-1M, 66 oklopnih prevoznjaka i BVP, 6 VBR 128 mm M-63, 7 zapovjednih prevoznjaka BTR, 3 izvidnička prevoznjaka BRDM-2, 6 zapovjednih topničkih prevoznjaka, 3 zapovjedna vozila ARP PZO, 6 minobacača 120 mm M-75, 4 protuzrakoplovna topa 20/1 mm, 58 protuoklopnih lansirnih oruđa POLO 9K11. MORH: Komanda 10. korpusa, Str. pov. br. 12/34-650, 17. 11. 1991., Komandi 5. vojne oblasti, Izvješće. Sličan je sastav mehanizirane brigade, s tim da ima uravnotežen odnos tenkova i borbenih vozila pješaštva.

²⁶ MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 11-1, 17. 4. 1990., Komandi 5. vojne oblasti, Radni materijal za sjednicu Vojnog savjeta.

stanje bilo nešto manje jer je 5. vojna oblast 1989. imala 966 od ustrojbenih 997 tenkova, dok je oklopnih prevoznjaka, odnosno borbenih vozila pješništva imala 562 od ustrojbenih 737.²⁷

U predvečerje rata protiv Hrvatske, 1. siječnja 1990., JNA je imala u svom sastavu 6 oklopnih brigada "B", te jedanaest mehaniziranih brigada, od kojih je sedam bilo "A", tri "B" i jedna "R" klasifikacije.²⁸ U sastavu 1. proleterske gardijske mehanizirane divizije bile su tri (1., 2. i 3.) proleterske gardijske mehanizirane brigade sa zapovjedništvima i glavninom snaga u Beogradu (1.), Valjevu (2.) i Požarevcu (3.).²⁹ Samostalne mehanizirane brigade bile su: 31. mbr u Dugom Selu, 32. mbr u Varaždinu, 265. mbr u Bjelovaru, 12. pmbr u Osijeku, 15. pmbr u Prištini, 36. mbr u Subotici, 51. mbr u Pančevu i 453. mbr u Sremskoj Mitrovici.³⁰ Oklopne brigade bile su: 1. okbr u Vrhnci, 4. okbr u Jastrebarskom, 329. okbr u Banjaluci, 252. okbr u Kraljevu, 211. okbr u Nišu i 243. pokbr u Skoplju. Petogodišnjim planom razvoja (1990.–1995.) OS SFRJ bilo je predviđeno do 1995. godine preustroj šest motoriziranih brigada u mehanizirane. Bile su to 8. pmtbr iz Karlovca, 49. mtbr iz Sarajeva, 125. mtbr iz Titove Mitrovice, 140. mtbr iz Zagreba, 195. mtbr iz Maribora, 228. mtbr iz Postojne i 592. mtbr iz Kumanova.³¹

U Hrvatskoj na području 5. vojne oblasti do sredine 1990. bile su četiri združene OMP, tri mehanizirane i jedna oklopna brigada. Mehanizirane brigade činile su udarnu snagu Varaždinskog korpusa. U Dugom Selu bila je 31. mehanizirana brigada "R" klasifikacije, u Varaždinu 32. mehanizirana brigada "A" klasifikacije i u Bjelovaru 265. brigada "B" klasifikacije. Oklopni bataljun bio je u sastavu 73. mtbr Koprivnica. Riječki (13.) korpus nije imao rodovsku OM postrojbu, no imao je u svom sastavu tri oklopna bataljuna u sastavu motoriziranih brigada, od kojih je jedan bio na području Slovenije. Jedan oklopni bataljun bio je u 13. proleterskoj mtbr u Ilirskoj Bistrici, a dva su bila u 622. mtbr u Petrinji. Oklopni bataljun

²⁷ MORH: Komanda 5. VO, Dt. br. 12-2, 28. 2. 1990., GŠ OS SFRJ-I. Uprava, Izveštaj o borbenoj gotovosti 5. VO za 1989. godinu.

²⁸ Oklopna brigada je imala u svom sastavu zapovjedništvo, dom zapovjedništva, 3 oklopna bataljuna, mehanizirani bataljun, mješoviti artiljerijski divizion, laki samohodni raketni divizion PZO, inženjerijski bataljun, pozadinski bataljun, izvidničku četvu, vod atomsko-biloško kemijske obrane /ABKO/, vod veze i vod vojne policije. Mehanizirana brigada je imala u svom sastavu zapovjedništvo, dom zapovjedništva, 2 oklopna bataljuna, 2 mehanizirana bataljuna, mješoviti artiljerijski divizion, mješoviti protuoklopni artiljerijski divizion, laki samohodni raketni divizion PZO, inženjerijski bataljun, pozadinski bataljun, izvidničku četvu, vod atomsko-biloško kemijske obrane, četvu veze i četvu vojne policije.

²⁹ Divizija je u svom sastavu uz tri mehanizirane brigade imala: mješoviti topnički puk, mješoviti protuoklopni topnički puk, laki topnički puk PZO, inženjerijski bataljun i vjerojatno bataljun veze.

³⁰ "B" klasifikaciju su imale tri, 2. pgmbr iz Valjeva, 453. mbr Sremska Mitrovica, 265. mbr iz Bjelovara. "R" klasifikaciju je imala samo 31. mbr u Dugom Selu

³¹ MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 11-1, 17. 04. 1990., Komandi 5. vojne oblasti, Radni materijal za sjednicu Vojnog savjeta.

bio je i u sastavu 8. pmtbr "R" Karlovac iz sastava 6. proleterske pješadijske divizije. U sastavu Komande obrane grada Zagreba bio je 205. oklopni bataljun. U Jastrebarskom je kao vojišna podstožerna postrojba bila 4. oklopna brigada "B" klasifikacije.³²

U dijelu Hrvatske u nadležnosti 1. vojne oblasti oklopništvo je bilo u Osijeku gdje je bila 12. pmtbr "A" klasifikacije Tuzlanskog (17.) korpusa. U blizini Slavenskog Broda Korpus je imao u Derventi oklopni bataljun u sastavu 327. mtbr i u Brčkom u sastavu 395. mtbr.³³ Kninski (9.) korpus Vojnopomorske oblasti imao je u svom sastavu jedan oklopni bataljun u 180. mtbr Benkovac.³⁴ Vjerojatno je u Istri oklopni bataljun bio u sastavu 139. mtbr.³⁵ U bliskom zaleđu Hrvatske, u Trebinju, 472. mtbr od 1989. je vjerojatno imala mehanizirani bataljun.³⁶ U Mostaru u sastavu Sarajevskog (4.) korpusa bila je 10. mtbr sa oklopnim bataljunom. Banjalučki (5.) korpus imao je u svom sastavu 329. oklopnu brigadu i oklopni bataljun u 16. pmtbr Banja Luka.³⁷ Na području korpusa bio je i Školski centar OMP. Jak OM potencijal imao je Novosadski (12.) korpus u zapadnoj Vojvodini sa 36. mbr u Subotici i 453. mbr u Sremskoj Mitrovici.

Uporaba OMP bila je određena na (strateškoj) operativnoj i taktičkoj razini. Strategija oružane brobe SFRJ nije predviđala agresivni rat pa je OMP izgrađivan i

³² MORH: Organizacijska struktura SZV. Dokument je dio većeg priloga jer je označen oznakom Državna tajna "Jedinstvo". U gornjem desnom kutu je rukom napisano "14. 07. 1987. godine, doneto izl uprave GŠ JNA". Na području Slovenije rodovska postrojba OMS bila je 1. okbr Vrhnika iz sastava Ljubljanskog (14.) korpusa. Oklopne bojne bile su još, dvije u 228. mtbr Postojna-Pivka i jedna u 253. mtbr Ajdovščina-Vipava. U Mariborskom (31.) korpusu oklopnu bojnu imala je samo 195. mtbr iz Maribora.; U kolovozu 1989. Komanda 5. VO je zatražila odobrenje da se 622. mtbr preustroji u brigadu sa 1 okb i 3 mtb, a 8. pmtbr (3 mtb i 1 okb) u brigadu sa 2 okb i 2 mtb, što je načelno prihvaćeno. MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. uprava, DT Br. 1487-14, 30. 8. 1989., Komandi 5. VO, Stavovi i rješenja po postavljenim pitanjima.

³³ MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, Br. 1487-171/89, 15. 5. 1990., Naredba.

³⁴ Za 180. mtbr je 1989. razmatrana ugradnja mehaniziranog bataljuna, što je po ustroju mbr JNA nedvojben znak da u brigadi postoji okb. MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 1487-14, 30. 8. 1989., Komandi 5. VO, Informacija o toku planiranja i izvršenom drugom usaglašavanju organizacijsko-formacijske dogradnje u komandama vojnih oblasti i RV i PVO.; Komanda 5. vojneoblasti, DT. br. 73-4, 20. 9. 1989., Informacija o toku planiranja i izvršenom drugom usaglašavanju organizacijsko-formacijske dogradnje u komandama vojnih oblasti i RV i PVO. Informacija je dio većeg dokumenta kojeg nisam pronašao, a pod navedenim brojem je zaprimljena u Zapovjedništvu 5. vojne oblasti.

³⁵ To se čini vjerojatnim jer je 25. pješaka brigada 13. korpusa po planu "Jedinstvo" predala okb VPO. MORH: Komanda 5. vojne oblasti, DT Br. 2-14, 24. 1. 1991., Izvještaj o realizaciji zadataka iz plana "JEDINSTVO-2 i 3", u 1990. godini.

³⁶ Za 472. mtbr je kao i za 180. mtbr 1989. planirana, po petogodišnjem planu razvoja, ugradnja mehaniziranog umjesto motoriziranog, odnosno bataljuna mornaričkog pješastva. Kao pod 34.

³⁷ Nisam bio u mogućnosti provjeriti je li 343. mtbr Prijedor imala u svom sastavu oklopni bataljun.

razvijan da parira potencijalnom protivniku. Kako je potencijalni protivnik pripadao suprotstavljenim vojno-političkim blokovima, to je bila zahtjevna zadaća. Strategija oružane borbe predviđala je da će potencijalni protivnik u početnoj fazi rata napraviti brze i agresivne prodore oklopnim klinovima, na koje je trebalo odgovoriti napadom na njihove bokove i izbjegavanjem borbe "čelom u čelo". To je određivalo i glavno obilježje oružane borbe na kopnu, po kojem je protuoklopna obrana imala strateško značenje, a jedan od nositelja bile su i OMP.³⁸ Jedan od poznatijih znalaca problematike OMP u internom rodovskom udžbeniku JNA napisat će da se jugoslavenska "konceptija ONO i doktrina ONOR-a ne zasniva ... na sprezi aviona, nukleranih udara i oklopnih jedinica, kao supersila, i oko njih grupisanih zemalja u vojne blokove, već na čoveku motivisanom da brani i odbrani svoju zemlju.³⁹ "Po doktrini upotrebe OMJ u nas, na sadašnjem stepenu, visoko je razvijeno uverenje da su OMJ, pre svega, namenjene za ofanzivna dejstva, tj. da su one sredstvo napada (protivnapada), udara (protivudara) i da je, u sklopu toga, manevar imanentan njihovom biću. Osim toga, OMJ su najsposobnije za relativno lakše preživljavanje nuklearnih udara i neposrednu eksploataciju njihovih efekata na bojištu. Ova dva postulata utemeljena su u sva načela upotrebe i dejstva OMJ, kao i njihovu organizaciju i opremanje".⁴⁰

Na osnovu uloge OMP u novom strateškom konceptu izrađena su i borbena pravila uporabe. Polazište je bilo pravilo uporabe oklopne i mehanizirane brigade⁴¹, iz kojeg su izvedena pravila za oklopni i mehanizirani bataljun⁴², tenkovsku i mehaniziranu četu i vod, te mehaniziranu desetinu i tenk.⁴³ Pravilo uporabe oklopnog puka rađeno je odvojeno.⁴⁴

U napadnim djelovanjima uporaba okbr i mbr bila je predviđena za: napad na samostalnom pravcu, "prvenstveno u bokove i pozadinu neprijatelja"; iskorištavanje postignutog uspjeha u napadu; gonjenje razbijenog protivnika; odbijanje protunapada i protudara protivničkog oklopništva; razbijanje i uništavanje protivničkih zračno-desantnih snaga⁴⁵; "pariranje" drugim protivnikovim iznenad-

³⁸ *Strategija oružane borbe*, SSNO, 1976., 97.-101.; *Strategija oružane borbe*, SSNO, 1983., 196.-199.

³⁹ Manojlo BABIĆ, *Taktika oklopnih i mehanizovanih jedinica u opštenarodnom odbrambenom ratu*, Beograd 1981., 65.-66.

⁴⁰ *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, Kopnena vojska JNA, 252.

⁴¹ Pravilo: *Oklopna i mehanizovana brigada*, SSNO, Uprava oklopnih jedinica, 1976.

⁴² Pravilo: *Oklopni bataljon*, SSNO, Uprava oklopnih jedinica, 1976.; Pravilo: *Mehanizovani bataljon*, SSNO, Uprava oklopnih jedinica, 1976.

⁴³ Pravilo: *Mehanizovana četa, vod, odelenje*, SSNO, Uprava oklopnih jedinica, 1978.; Pravilo: *Tenkovska četa, vod, tenk*, SSNO, Uprava oklopnih jedinica, 1978.

⁴⁴ Pravilo: *Oklopni puk*, SSNO, Uprava oklopnih jedinica, 1977.; *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*

⁴⁵ Za protudesantnu borbu od zastarjelih tenkova M-47 i T-34 ustrojani su 1983. posebni oklopni bataljuni i samostalne čete i raspoređene u mogućim zračno-desantnim područjima, kao i za obranu aerodroma. *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, Kopnena vojska JNA, 3/1, 191.

nim djelovanjima.⁴⁶ Obrambena djelovanja predviđala su uporabu za: obranu najvažnijih operativno-taktičkih pravaca na kojima je moguća masovna uporaba OMP; zatvaranje breša stvorenih nukleranim udarima, ili brzim prodorom protivničkih OMP; protunapade, samostalne ili u sastavu drugih snaga; prihvat snaga koje se izvlače pod pritiskom nadmoćnijeg protivnika; obranu najvažnijih područja u zoni veće postrojbe od djelovanja zračno-desantnih snaga; za pariranje protivnikovim iznenadnim djelovanjima.⁴⁷

Uporaba oklopništva u izvanrednim prilikama za JNA u osvit političkih promjena nije bila nikakva novina i nepoznanica. U travnju 1981. godine, iz Skoplja u područje Prištine izmještena je 243. okbr kao reakcija na "kontrarevolucionarna" događanja na Kosovu.⁴⁸ Isti je slučaj bio i sa oklopnom brigadom iz Niške armije.⁴⁹ U veljači 1989., na Kosovu je ponovno pogoršano sigurnosno stanje pa je uslijedio novi angažman armije. Demonstracija sile imala je preventivnu svrhu "odvrtačanja kontrarevolucionarnih snaga od realizacije svojih ciljeva" i pomažanje djelovanja službi sigurnosti i milicije. "Nosioци demonstracije sile bili su oklopno mehanizovani sastavi jačine od voda do bataljona i jedinice vojne policije u sadejstvu sa jedinicama avijacije. Demonstracija sile po svom intenzitetu na teritoriji Pokrajine izvođena je nakon svestrane procene situacije i sinhronizovana sa štabom Združenog odreda milicije SSUP-a. ... Koordinirani pokreti jedinica JNA i naleti avijacije za vreme nastajanja i trajanja rušilačkih demonstracija, sa žarištima u Uroševcu, Podujevu, Suvoj Reci, Dečanima, Peći i Prištini, uticali su da se demonstracije ne šire, čemu je indirektno pružena velika pomoć organima SUP-a."⁵⁰

Politička i ekonomska kriza u SFRJ nakon smrti Josipa Broza Tita 1980. godine, dovela je do pojave višestranačja na samom kraju osamdesetih godina. Poraz komunista u Hrvatskoj i Sloveniji, a potom i u Bosni i Hercegovini nije prošao bez reakcije vojnog vrha. JNA se vremenom od branitelja SFRJ od inozemnog neprijatelja pretvorila i u čuvara "čistote ideje socijalizma, ali i njegovih tekovina"⁵¹, reakcija na rezultate višestranačkih izbora u zapadnim republikama SFRJ, Hrvatskoj i Sloveniji bila je vrlo brza. Najprije je u svibnju 1990. izvršeno oduzimanje oružja Teritorijalne obrane Hrvatske i manjim dijelom Slovenije. Odmah po tom slijedile su i organizacijsko-ustrojbene promjene u 1. i 5. vojnoj oblasti i Vojnomorskoj oblasti. Na taktičkoj razini najveći su zahvati bili u klasifikaciji i strukturi

⁴⁶ Pravilo: *Oklopna i mehanizovana brigada*, SSNO, Uprava oklopnih jedinica, 1976., 13.

⁴⁷ Isto, 13.

⁴⁸ Komanda 3. armije, Neka iskustva iz dovođenja oklopne brigade na Kosovo u kriznoj situaciji 1981. godine, *Bilten Generalštaba JNA*, br. 39, Beograd, listopad 1982., 5.

⁴⁹ Branko MAMULA, *Slučaj Jugoslavija*, Podgorica 2000., 39. Vjerojatno je riječ o 211. oklopnj brigadi iz Niša.

⁵⁰ MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 50-1, 19. 5. 1989., Komandi 5. VO, Analiza realizacije zadataka komandi i jedinica JNA angažovanih po planu "Golija" na teritoriji SAP Kosova od 27. 2. do 5. 5. 1989.

⁵¹ Miroslav HADŽIĆ, "Armijaska upotreba trauma", *Srpska strana rata, Trauma i katarza u istorijskom pamćenju*, Beograd 1996., 562.

oklopno-mehaniziranih postrojbi, kako u rodovskim OMP, tako i u motoriziranim brigadama.

Najveće promjene su bile u 5. vojnoj oblasti. Dokinuta je njena najviša taktička postrojba 6. proleterska pješačka divizija i operativno tijelo Komanda obrane grada Zagreba (KOGZ). Od njihovog područja i postrojbi, kao i područja i postrojbi Riječkog i Varaždinskog korpusa na Kordunu, Banovini i Zagrebu ustrojen je Zagrebački (10.) korpus sa sjedištem u Zagrebu.⁵² Novoustrojenom korpusu pridodata je 140. motorizirana brigada "B", glavnina sredstava ratne tehnike 31. mehanizirane brigade "R" i mehanizirani bataljun 32. mbr⁵³ koje su objedinjene u 140. mehaniziranu brigadu "A" klasifikacije.⁵⁴ Korpusu je pridodata i 4. oklopna brigada, dotada pod izravnim zapovjedništvom 5. vojne oblasti i tom prigodom je prevedena iz "B" u "A" klasifikaciju.⁵⁵ Njen mehanizirani bataljun izmješten je iz Jastrebarskog u Karlovac. U novoustrojenu 257. mtbr Petrinja ugrađen je iz KOGZ 205. okb.⁵⁶ Stvaranjem Zagrebačkog korpusa razdijeljena je JNA od Teritorijalne obrane grada Zagreba.⁵⁷

U Varaždinskom korpusu, 265. mehanizirana brigada iz Bjelovara i Koprivnice prevedena je iz "B" u "A" klasifikaciju. U Riječkom korpusu 13. proleterska motorizirana brigada u Ilirskoj Bistrici i Rijeci je prevedena iz "B" u "A" klasifikaciju. Promjene su bile i u Sloveniji, gdje je u Ljubljanskom (14.) korpusu 1. oklopna brigada u Vrhniki i Ljubljani također prevedena iz "B" u "A" klasifikaciju.⁵⁸

⁵² MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, Br. 1487-171/89, 15. 5. 1990., Naredba.; Komanda 5. Vojne oblasti, DT Br. 2-14, 24. 1. 1991., Izvještaj o realizaciji zadataka iz plana "JEDINSTVO-2 i 3", u 1990. godini. Njegovo ustrojavanje bilo je *izvan redovnih aktivnosti u organizacijsko-formacijskim promjenama po planu "JEDINSTVO-2 i 3. "A" klasifikaciju* u Korpusu dobili su Komanda, 4. okbr, 140. mbr i 123. pontb, dok su "R" klasifikaciju imale sve ostale postrojbe i ustanove.; U dinamičkom planu razvoja JNA bilo je predviđeno dokidanje 6. ppp u toku 1990. ali ne i KOGZ. MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 11-1, 17. 04. 1990., Komandi 5. vojne oblasti, Radni materijal za sjednicu Vojnog savjeta.

⁵³ 2. mb "A"/32. mbr bio je u vojarni Dugo Selo i ustrojavanjem 140. mbr ušao je u njen sastav. U organskom sastavu 32. mbr zamijenjen je s 2. mb "R" iz 31. mbr "R".

⁵⁴ U brigadi su "A" klasifikaciju dobili: Komanda, Komanda stana, ič, čv, 1. i 2. mb, 1. okb, shad i pozb. "R" klasifikacije su bili 2. okb, Isard PVO, inžb, mpoad, čVP i vABHO.

⁵⁵ "A" klasifikaciju dobili su Komanda, Komanda stana, 1. i 2. okb, mb, mad, Isard PVO, ič i pozb. "R" klasifikaciju su dobili 3. okb, inžb, vVP, vABHO i čv koja je imala jedan vod "A" klasifikacije.

⁵⁶ Brigada je nastala spajanjem 257. i 291. pp. MORH: Komanda 5. Vojne oblasti, DT Br. 2-14, 24. 1. 1991., Izvještaj o realizaciji zadataka iz plana "JEDINSTVO-2 i 3", u 1990. godini.

⁵⁷ O svrsi promjena govori u svojim sjećanjima tadašnji predsjednik Predsjedništva SFRJ navodeći da mu je 8. lipnja 1990. ministar obrane V. Kadrijević rekao "da su doneli odluku o formiranju posebnih motorizovanih korpusa u regionima Zagreba, Knina, Banjaluke i Hercegovine, koji će biti sposobni, po potrebi, da budu u funkciji kao na Kosovu". Borisav JOVIĆ, *Posljednji dani SFRJ*, 1996., 152.

⁵⁸ Iz "B" u "A" klasifikaciju prevedene su i podstožerne postrojbe Zapovjedništva 5. vojne oblasti, 580. mješovita artiljerijska brigada u Karlovcu i 288. mješovita protuoklopna artiljerijska brigada u Virovitici i Križevcima. MORH: Komanda 5. vojne oblasti, DT Br. 2-14,

U 1. vojnoj oblasti 10. motorizirana brigada u Mostaru prevedena je iz "B" u "A" klasifikaciju, u kojem je najznačajniji čin bila ugradnja oklopnog i mehaniziranog bataljuna u njen sastav po "A" klasifikaciji.⁵⁹ U Banjaluci je 329. oklopna brigada također preformirana iz "B" u "A" klasifikaciju, s tim da je ustrojavanje jednog oklopnog bataljuna bilo predviđeno u Derventi od tehnike 327. mtbr.⁶⁰ U Kninskom korpusu, 221. motorizirana brigada "B" dijelom je preformirana s tim da je u njen sastav ugrađen oklopni i mehanizirani bataljun. Oklopni bataljun smješten je u Benkovcu a mehanizirani u Kninu.⁶¹ Kao u slučaju 10. motorizirane brigade radilo se o iznimnom ustroju za takav tip brigada.⁶² Na području Hrvatske bila je iz sastava Tuzlanskog korpusa i 12. pmb "A" klasifikacije u Osijeku i Našicama. S druge strane Dunava u Vojvodini je bila 36. mbr razmještena u Subotici, Somboru i Bačkoj Topoli. Druga mehanizirana brigada u Vojvodini bila je 453. mbr u Sremskoj Mitrovici koja je upravo 1990. po dinamičkom planu iz "B" prenumerirana u "A" klasifikaciju. Proleterska gardijska mehanizirana divizija je također 1990. po dinamičkom planu razvoja prenumerirana iz "B" u "A" klasifikaciju.⁶³

Sama činjenica da je dio promjena bio izvan redovnog plana "Jedinstvo" traži odgovor. S obzirom da su se promjene plana dogodile upravo u vrijeme kada je u Hrvatskoj došlo do demokratskih promjena, tu treba tražiti odgovor na pita-

24. 1. 1991., Izvještaj o realizaciji zadataka iz plana "JEDINSTVO-2 i 3", u 1990. godini.; MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, Br. 1487-171/89, 15.5. 1990., Naredba.

⁵⁹ Planirani sastav brigade bio je: zapovjedništvo, vod veze, 1. mtb, mb, okb i čVP "A" klasifikacije, pozb i Komanda stana "B" klasifikacije, 2. mtb, had, mpoad, lad PVO, inžb, ič, ČV, vod ABHO "R" klasifikacije, s tim da je jedan vod veze bio "A" klasifikacije kao i jedna četa u inženjerijskom bataljunu. Ljudstvo i tehniku davalaje 1. vojna oblast iz 395. mtbr Brčko za oklopni, a 506. pbr Zrenjanin za mehanizirani bataljun. Rok izvršenja zadaće bio je 31. svibanj 1990. MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, Br. 1487-171/89, 15. 5. 1990., Naredba.

⁶⁰ "A" klasifikacija je određena za Komandu, Komandu stana, ič, 1. i 2. okb, mb, had, Isard PVO i pozb. Ostali dijelovi brigade, 3. okb, inžb, čv, čVP i vABHO bili su "R" klasifikacije s tim da je "A" klasifikacija određena za jedan vod veze i jednu četa u inžb.

⁶¹ MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 1487-172/89, 15.05.1990., K-di 5. VO, Naredba načelnika GŠ OSFRJ i Rasporedni nalog Uprave OMJ. "A" klasifikacija je određena za Komandu, 1. mtb, mb, okb i vv. "B" klasifikacije bio je pozb i k-da stana. "R" klasifikacije bio je 2. mtb, had, mpoad, lad PVO, inžb, čVP, ič, čv i vABHO, s tim da je u četi veze jedan vod bio "A" klasifikacije i jedna četa u inžb. Ljudstvo za okb imala je osigurati 1. VO a za mb 139. mtbr Pula. Po rasporednom nalogu Uprave OMJ tehniku za okb dale su VP 6234 Zrenjanin i VP 2875 Pančevo. Tehniku za mb dale su VP 2875 Pančevo i VP 5312 Vrhnika, VP 2465 Jastrebarsko i VP 6234 Zrenjanin. Rok izvršenja zadaće bio je 10. lipanj 1990.

⁶² MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, Br. 1487-171/89, 15. 5. 1990., Naredba.; Ima naznaka da se od takvog ustroja 10. mtbr odustalo i prihvatilo koncept mtbr sa 2 mtb i 2 okb. Komanda 10. mtbr, Pov. br. 4367-39, 30. 12. 1991., Osvrt na aktualna pitanja morala.

⁶³ MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, DT Br. 11-1, 17. 04. 1990., Komandi 5. vojne oblasti, Radni materijal za sjednicu Vojnog savjeta

nje. Promjenama su oklopno-mehanizirani sastavi u RH dignuti u veću klasifikaciju, što pojednostavljeno znači da im je povećan broj vojnika, odnosno da im je poboljšano vrijeme za podizanje kompletne ratne formacije. No, kako se ipak radilo o područjima gdje se u dio ljudstva opravdano moralo sumnjati, odnosno računati s raširenom opstrukcijom i neodazivanjem, rješenje je nađeno u ročnom sastavu koje je po JNA tradiciji dovođeno s drugih područja, tj. republika. Takav sastav bio je uz to svakako i podesniji za zadaće od pričuvnika kojima se prvo morala izvršiti doizobrazba i osvježavanje ranije stečenih znanja. Zbog toga je svakako inzistirano na "A" klasifikacijama u većinskim hrvatskim područjima kako bi se na najveću moguću mjeru smanjila ovisnost od lokalnih hrvatskih pričuvnika.

Napad pobunjenih hrvatskih Srba 1. ožujka 1991. na Policijsku postaju u Pakracu bio je znak za izlaz oklopno-mehaniziranih postrojbi JNA izvan vojarni. Pobunu u Pakracu slomila je 2. ožujka specijalna postrojba Ministarstva unutarnjih poslova Republike Hrvatske.⁶⁴ Istog je dana u Pakrac stigao oklopni bataljun 265. mehanizirane brigade i četa 288. mpoabr iz Virovitice, a Zapovjedništvo Varaždinskog korpusa postavilo je u gradu i svoj IZM.⁶⁵ Događaj je prošao bez većih sukoba, iako je JNA bila pripravna za uporabu oklopno-mehaniziranih i motoriziranih postrojbi iz Banjaluke, Našica i Petrinje.⁶⁶ Bila je to prva uporaba oklopno-mehaniziranih sastava na stvaranju stanja koje je od strane armije zvano "tampon" zona. Radilo se o demonstraciji sile što je do početka srpnja 1991. osnovna značajka angažmana JNA. Tenkovi i druga oklopna vozila postavljani su u zonu razdvajanja između sukobljenih "strana" i u ophodnjama su krstarili po širem području. Zahvaljujući oklopu bila je to učinkovita zadaća, sve dok sukobljene strane nemaju na raspolaganju protuoklopno oružje (MUP RH), ili ga ne žele uporabiti protiv JNA, što je bio slučaj s pobunjenim hrvatskim Srbima.

Krajem ožujka paramilicijske skupine pobunjenih hrvatskih Srba postavile su barikade na prometnici Slunj – Titova Korenica. Specijalna policija MUP-a uspješno je intervenirala a njeno dalje uredovanje spriječio je dolazak oklopnih postrojbi JNA iz 1. i 5. vojne oblasti.⁶⁷ Bilo je to ponavljanje taktike već viđene kod Pakraca. Razlika je bila samo u veličini područja koje je stvaljeno pod tampon zonu. Da je svrha "tampon" zona sprječavanje uspostave "izabrane vlasti i ustavnog poretka Republike Hrvatske" nedvojbeno govori primjena plana za izvanredne prilike

⁶⁴ *Kronologija rata, Hrvatska 1989.-1998.*, Zagreb 1998., 42.

⁶⁵ "Narod zaštićen od nasilja", *Narodna armija*, 7. 3. 1991., 4.; Postrojbe JNA u Pakracu su angažirane mimo zasjedanja Predsjedništva SFRJ, a po nalogu predsjednika Predsjedništva B. Jovića.

⁶⁶ MUP RH: Naredenje, za napad na snage MUP-a u Pakracu. Naredba je potpisana od strane načelnika stožera 5. vojne oblasti.; MUP RH: Radni zemljovid, Odluka komandanta kombinovanog odreda za napad.; MUP RH: Komanda 5. VO, Operativni centar, Str. pov. br. 10/43-206/1, 3. 3. 1991., Komandi garnizona Pakrac, Pregled.

⁶⁷ "Armija vraća mir", *Narodna armija*, 4. 4. 1991., 4.-5.; "Ratni put popločan pobjedama", *Srpska vojska, list Vojske Republike Srpske*, 9. 5. 1994., 14.

"Radan".⁶⁸ U zapovijedi stupnjevanoj razinom državne tajne, Zapovjedništvo Kninskog korpusa zapovjedilo je podređenim sastavima da "u sadejstvu" sa 8. vojnopomorskim sektorom i 5. vojnom oblasti spriječe "prodor snaga MUP-a na pravcima koji iz šireg rejona Zadra, Biograda na moru, Šibenika, Splita i Sinja izvode ka Kninu, Benkovcu i Obrovcu". Zadaća 5. vojne oblasti bila je da u području Gračaca i sela Otrića "brani posednute rejone i kontroliše pravce koji preko Ličke visije izvode u rejon Gračac, Obrovac i Knin".⁶⁹ S obzirom da su postrojbe 5. vojne oblasti na području Plitvica postavile "tampon" zonu, s tim je cijela Kninska krajina i područje Like s većinskim srpskim pučanstvom dobilo "čuvara" koji je sprječavao djelovanje postrojbi MUP-a Republike Hrvatske i omogućavao daljnji razvoj i ustrojavanje paravlasti pobunjenih Srba. Veliki dio zadaće dodijeljen je oklopno-mehaniziranim sastavima. Iz 5. VO na području Plitvica bile su dvije satnije (oklopna i mehanizirana) iz sastava 4. okbr. Kninski korpus je za zaprečavanje odigao relativno skromno oklopništvo s kojim je raspolagao. Oklopni bataljun 221. mtbr pridodan je 180. mtbr radi zaprečavanja u području rijeka Zrmanja – rijeka Krka.⁷⁰

Početkom travnja 1991., na kolegiju Sekretarijata za narodnu obranu pokrenut je razmještaj dijela postrojbi prema zapadu. Uz dolazak dijeła 63. padobranske brigade iz Niša u Zagreb, izvršen je premještaj oklopno-mehaniziranih postrojbi iz matičnih posada ekvivalenta oslabljene mehanizirane brigade. Oklopni bataljun 51. mehanizirane brigade iz Pančeva izmješten je u svibnju na Banovinu u sastav 622. motorizirane brigade Petrinja.⁷¹ Drugi mehanizirani bataljun 36. mehanizirane brigade iz Subotice i 1. mehanizirani bataljun 453. mehanizirane brigade iz Sremske Mitrovice izmješteni su u istočnu Slavoniju na područje Vukovara i Vinkovaca u zonu nadležnosti Tuzlanskog korpusa.⁷² Oklopni bataljun 10. motorizirane brigade iz Mostara, i postrojba Banjalučkog korpusa u svibnju su locirani na Kupreškoj visoravni.⁷³ Oklopni bataljun 10. mtbr, nakon incidenta kod sela Pologa na prometnici Mostar – Široki Brijeg pravovremeno je izvučen iz područja s većinskim hrvatskim pučanstvom na nacionalno povoljnije područje, s kojeg je u rujnu prešao u sjevernu Dalmaciju u sastav Kninskog korpusa.⁷⁴ Uz dovođenje postrojbi u Hrvatsku radi ovladavanja prostorom izvršene su i mobili-

⁶⁸ Pod šifrom "Radan" savezna, republička i pokrajinska tijela i OS SFRJ su od 20. ožujka 1985. vodile planove mjera i djelatnosti u slučajejima izvanrednih prilika. MORH: SSNO, GŠ JNA, I. Uprava, DT. br. 258-2, 14. 2. 1985., Komandantu 5. armije, Zamjena šifre.

⁶⁹ MORH: Komanda 9. korpusa, DT- 1-4, 5. 4. 1991., Komandi 9. bVP, Zapovijed za obranu Op. br. 1.

⁷⁰ MORH: Komanda 9. korpusa, DT- 1-4, 5. 4. 1991., Komandi 9. bVP, Zapovijed za obranu Op. br. 1.

⁷¹ MORH: Komanda 5. Vojne oblasti, 12. 5. 1991., Izvješće sa obilaska i kontrole 622. mtbr i 4. okbr.; Anton TUS, "Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja", *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, 68-69.

⁷² HIC: Komanda 17. korpusa, DT. br. 11/1-93, 14. 5. 1991., Naredba.

⁷³ "Ljudi i tehnika odolijevaju svim iskušenjima", *Narodna armija*, 23. 5. 1991., 15-16.

⁷⁴ Komanda 10. mtbr, Pov. br. 4367-39, 30. 12. 1991., Osvrt na aktuelna pitanja morala.

zacije nekih postrojbi ovog roda po ratnom ustroju. U Beogradu je izvršena prva mobilizacija pričuvnika 1. proleterske gardijske mehanizirane brigade s odzivom od 104 posto,⁷⁵ a u Nišu je mobilizirana po ratnom ustroju 211. oklopna brigada.⁷⁶

Nakon intervencije na Plitvicama, borbena skupina 329. okbr bila je konstantno razmještena na južnom dijelu područja Banovine uz rijeku Savu. Sjeverno od nje, centar Banovine nadzirao je oklopni bataljun 51. mbr opremljen tenkovima M-84. Koncem lipnja, u Dvoru na Uni, "tampon" ulogu imala je mehanizirana postrojba iz 329. oklopne brigade,⁷⁷ a na području Banovine /u Glini i na smjeru do Dvora na Uni/ bio je 1. oklopni bataljun 51. mehanizirane brigade pridodan 622. mtbr.⁷⁸

U kratkotrajnom ratu u Sloveniji sudjelovale su i dijelovi 32. mbr i 4. oklopne brigade. Rat u Sloveniji pokazao je slabosti uporabe oklopnih postrojbi. Kod Radgone je 32. mehanizirana brigada imala znatne gubitke u oklopu, zbog dobro organizirane protuoklopne obrane.⁷⁹ U osvrtu na sukob u Sloveniji, načelnik Uprave OMJ pred dan svoga roda ocijenio je da se u sukob otišlo s osloncem na jedan rod. Da su OMP namijenjene za obrambenu i napadnu uporabu na tenkoprohodnom zemljištu "za borbu protiv vazdušnih desanata; protivnapade; brze intervencije sa jednog na drugi deo fronta i za paralisanje mogućih iznenađenja. Na teže prohodnom zemljištu borbena dejstva OMJ treba temeljito pripremiti i obezbediti, a priilikom upotrebe primeniti što veću kompaktnost jedinica. Ne smemo izgubiti iz vida pravilo da se vod može upotrebiti za izvršenje samostalnih zadatka samo kao: zaseda, izviđačka patrola, čelna-začelna patrola i bočno osiguranje na maršu, predstražno osiguranje i borbena osiguranje. Svako razvlačenje snaga i njihovo usitnjavanje na širokom prostoru vodi ka neminovnim gubicima".⁸⁰

Sukob je brzo i bez većih borbi završen i imao je za posljedicu povlačenje JNA iz Slovenije.⁸¹ Za Hrvatsku to je značilo da se tehnički potencijal JNA izvlači iz Slovenije i razmješta na područja s kojih će nešto kasnije uslijediti udar na nju. Plan je predviđao da se najjača postrojba JNA iz Slovenije, 1. oklopna brigada iz Vrhnike izmjesti u Banjaluku što je dijelom i učinjeno.⁸²

Dok su trajali pokušaji postrojbi 5. vojne oblasti za izlaskom na granicu Republike Slovenije, načelnik Generalštaba OS SFRJ potpisao je 28. lipnja 1991.

⁷⁵ Nakon osamnaest dana pričuvni sastav je otpušten. "Ti divni ljudi, mladi ratnici", *Narodna armija*, 22. 12. 1991., 20.

⁷⁶ "Ko je "pucao" u tenkiste", *Vojska*, 4. 6. 1992., 36.

⁷⁷ "Napetost i nervoza", *Narodna armija*, 6. 7. 1991., 43.

⁷⁸ "Između dve vatre", *Narodna armija*, 6. 7. 1991., 46.

⁷⁹ Taktička skupina 32. mbr od 20 tenkova i 30 BVP izgubila je 7 tenkova i 5 BVP. Rudi STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli ...*, Sveučilišna tiskara, Zagreb 1996., 112.

⁸⁰ "Pogrešna upotreba moćne sile", *Narodna armija*, 10. 7. 1991., 19.-20.

⁸¹ "Izraz političke realnosti", *Narodna armija*, 20. 7. 1991., 4.; MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, Br. 51-1, 25. 7. 1991., Naredba.

⁸² MORH: Komanda 5. vojne oblasti, Str. pov. br. 09/1945-56, 8. 8. 1991., Premještaj iz Slovenije.; "Srdačan doček u Banjaluci", *Narodna armija*, 10. 8. 1991., 11.

poseban naputak za uporabu oklopno-mehaniziranih postrojbi u izvanrednim prilikama. Kao zadaće koje rješavaju oklopno-mehanizirane postrojbe u takvim prilikama, naputak je predviđao: osiguranje granica; pojačano osiguranje vojnih objekata; učešće u osiguravanju privrednih, društvenih i drugih objekata od posebnog značaja; blokadu područja; postavljanje barikada i zapreka na putevima i ulicama; ophodnju oko područja; demonstraciju sile; razbijanje rušilačkih demonstracija; otkrivanje, razbijanje i uništavanje diverzantskih, odmetničkih, terorističkih i drugih skupina; pretraživanje i pretres terena; blokiranje i uništavanje nasilničkih skupina; ugušivanje oružane pobune i sprječavanje građanskog rata.⁸³

Dok je kratkotrajna avantura JNA u Sloveniji privođena neslavnom kraju, na istočnim hrvatskim granicama izvršen je 3. srpnja 1991. operativni razmještaj četiri mehanizirane brigade iz sastava 1. vojne oblasti, čiji su dijelovi stavili pod nadzor mostova preko Dunava, posljednje prirodne prepreke koja je odvajala Hrvatsku od Srbije. Na hrvatsko-srpsku granicu na pravcu Šid – Vinkovci izišle su 1. proleterska gardijska mehanizirana brigada iz Beogradu, i 453. mehanizirana brigada iz Sremske Mitrovice.⁸⁴ Sjever Bačke i Baranje, područje Belog Manastira, te zapadne Slavonije kod Vinkovaca, i na mostu između Bezdana i Batine posjela je 36. mehanizirana brigada iz Subotice.⁸⁵ Most kod Bogojeva zaposjela je 51. mehanizirana brigada iz Pančeva.⁸⁶ U Osijeku 12. proleterska mehanizirana brigada dijelom snaga se utvrdila u vojarni, a dijelom posjela prometnice koje izvode iz grada.⁸⁷

⁸³ SSNO, Uprava oklopnih i mehanizovanih jedinica, Int. br. 697, 28. 6. 1991., *Uputstvo o upotrebi oklopnih i mehanizovanih jedinica u vanrednim prilikama*.

⁸⁴ "Izdaja nam otvorila oči", *Narodna armija*, 13. 7. 1991., 20.; "Razlozi za zadovoljstvo", *Narodna armija*, 7. 8. 1991., 4.; "Ti divni ljudi, mladi ratnici", *Narodna armija*, 22. 12. 1991., 20.; MORH: Zapovjedništvo 106. brigade ZNG RH, 3. 7. 1991., Izvješće ministru obrane RH.

⁸⁵ "Do jednog za otadžbinu", *Narodna armija*, 17. 7. 1991., 10.; "Opstojavaju vojnički mostovi", *Narodna armija*, 20. 7. 1991., 23.

⁸⁶ "Prvo ratno iskustvo", *Narodna armija*, 31. 7. 1991., 12-13.

⁸⁷ "Trijumf sa malo gorčine", *Vojska*, glasilo Vojske Jugoslavije, 16. 7. 1992., 18.; Što je doista bio razlog izlaska mehaniziranih brigada na srpsko-hrvatsku granicu? Tadašnji ministar obrane RH, general M. Špegelj u posljednje vrijeme nepotrebno je otvorio polemiku oko rata u Sloveniji. Izlaz oklopništva JNA na granicu bio je u trenutku kada se rat u Sloveniji približavao kraju. Hrvatska mimo dogovora nije intervenirala, osim manjih skupina i pokušajima zaprečavanja prometnica prema Sloveniji. Prema Špegeljevoj interpretaciji, JNA je bila na koljenima i hrvatska je strana trebala načiniti samo korak da je dotuče. Stajalište brani tvrdnjom da 1. pgmbr nije imala vremena intervenirati prema Hrvatskoj, gdje bi brzo bila stavljena pred svršen čin. U biti je to polemika s umirovljenim admiralom B. Mamulom čiju je knjigu očito čitao. Kao ministar obrane, Špegelj je vjerojatno znao s čime raspolažu hrvatske oružane snage, pa je zasigurno znao da tada ni jedna hrvatska postrojba u istočnoj Slavoniji nije imala na raspolaganju protuoklopno oružje osim u simboličnim količinama. Od 3. srpnja u Zagreb su počela stizati izvješća s istoka zemlje da se na republičkim granicama vrši razmještaj oklopništva JNA (MORH: Zapovjedništvo 106. brigade ZNG RH, 3. 7. 1991., Ministru obrane RH, Izvješće). Teško je povjerovati da to

Od srpnja do sredine rujna, uporaba OMP u Hrvatskoj bila je u izravnoj funkciji potpore lokalnim pobunjenim Srbima i paravojnim pojačanjima iz Srbije. U srpnju je to najizraženije na području Banovine, gdje je izravna potpora pobunjenim skupinama bio oklopni bataljun 51. mehanizirane brigade.⁸⁸ U istočnom dijelu Hrvatske, demonstraciju sile nosila je 12. pmbr sa učestalim hodnjama skupine oklopnjaka jačine polubojne po Osijeku i okolini.⁸⁹

nije znao, ali je primjetno da prešućuje Mamulin podatak o zaplašenoj reakciji hrvatskog političkog vrha na početnu koncentraciju JNA na istočnim granicama Hrvatske. Možda nije znao kolika je njihova snaga, ali kao general koji je imao iza sebe mirnodopsko zapovjedanje strateškom skupinom, za držati je da je znao napraviti procjenu stanja. A ta je procjena prvih dana srpnja bila sve ne samo ružičasta. Na istoku se koncentrirao broj oklop, snage koje su imale zadaću obrane granice nisu ga imale s čim zaustaviti. One nisu imale ni čisto i sigurno zaleđe. Na području Osijeka, Vukovara, Vinkovca, Đakova i Našica imale su u svom rasporedu ojačanu mehaniziranu brigadu, protuoklopnu brigadu i dvije pukovnije za potporu. Dalje prema zapadu stanje je bilo tek nešto bolje. U Posavini, s druge strane rijeke Save, bila je glavnina 329. oklopne brigade "A" klasifikacije. Ta je brigada manju mehaniziranu skupinu imala na pravcu od južnog dijela Banovine do Plitvica. Na Banovini je također bio oklopni bataljun tenkova M-84 iz sastava 51. mehanizirane brigade. Sjeverozapadna Hrvatska i šire područje grada Zagreba su tek imali gustu koncentraciju oklopa. U Jastrebarskom i Karlovcu bila je glavnina 4. okbr "A" (dio na Plitvicama), a u Zagrebu i Dugom Selu 140. mbr "A". Sjeverno i sjeveroistočno, bile su dvije mehanizirane brigade "A" klasifikacije, 32. i 265. u Varaždinu, Koprivnici i Bjelovaru. U takvom odnosu snaga general Špegelj, koji to previše ne razmatra, bio je spreman ući u izravnu konfrontaciju sa JNA. Kao što se zna Predsjednik RH je odbio takav prijedlog. Koncentriranje četiri mbr na istočnu granicu, uz petu mbr u bliskom zaleđu, element je za tvrdnju da je vojni vrh to učinio očekujući hrvatsku reakciju. Kakav bi bio završetak takve hipotetske konfrontacije, ne znamo i nikada nećemo saznati. Kasniji tijek događanja konstantno će ići u hrvatsku korist i odnos snaga će se postupno smanjivati na štetu JNA. No moramo reći da je s gledišta hrvatskih oružanih snaga i razmještaja, pred njima 3. srpnja 1991. koncentrirana oklopno-mehanizirana skupina koja se mogla nazvati samo strateškom. Udarna snaga JNA bile su upravo te postrojbe, čija je zadaća bila da odgovore na hrvatski pokušaj juriša na vojarne. Očekivanog odgovora nije bilo, pa je JNA nakon određenog vremena morala, u skladu sa zakonom, otpustiti pričuvnike s vježbi. Vidi, Martin ŠPEGEJ, "Prva faza rata 1990-1992: pripreme JNA za agresiju i hrvatski obrambeni planovi", *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, 58.-59.; "Memoari generala Špegelja-kako je Tuđman izdao Slovence", *Nacional* (Zagreb), 7. 11. 2000., 44.; Branko MAMULA, *Slučaj Jugoslavija*, Podgorica 2000., 214.; O razmještaju oklopništva 1. vojne oblasti JNA na hrvatsko-srpskoj granici otvoreno je pisao onovremeni vojni tisak koji je do početka rujna stizao u Hrvatsku. Usp. "Izdaja nam je otvorila oči", *Narodna armija*, 13. 7. 1991., 20.; "Razlozi za zadovoljstvo", *Narodna armija*, 7. 8. 1991., 4.; "Do jednog za otadžbinu", *Narodna armija*, 17. 7. 1991., 10.; "Opstojavaju vojnički mostovi", *Narodna armija*, 20. 7. 1991., 23.; "Prvo ratno iskustvo", *Narodna armija*, 31. 7. 1991., 12.-13.

⁸⁸ "Banija na pragu rata", *Narodna armija*, 17. 7. 1991., 8.; "Odgovor na oružanu provokaciju", *Narodna armija*, 17. 7. 1991., 4.

⁸⁹ MORH: Zapovjedništvo ZNG za Slavoniju i Baranju, Pov. br. 525-23/1-91, 2. 9. 1991., Zapovjedništvo ZNG RH, Izvješće; *Kronologija rata, Hrvatska 1989.-1998.*, Zagreb 1998., 71.

U istočnoj Slavonji, glavnina 51. mehanizirane brigade usklađeno je djelovala sa srpskim paravojsnim skupinama u napadu na policijsku postaju u Dalju 1. kolovoza. Silom oklopa i topništva, potaknut je veliki egzodus Hrvata iz sela Dalj, Aljmaš i Erdut uz veći broj poginulih. Po izvršenju te zadaće, 51. mbr je pomakla crtu razdvajanja do sela Bijelo Brdo naseljenog Srbima – u kojem se ukopala.⁹⁰ Do kraja mjeseca 36. mbr je napravila sličan, ali veći posao, asistirajući pobunjenim Srbima da pod zaštitom i uz pomoć njena oklopništva do 23. kolovoza okupiraju Baranju. Uz etničko čišćenje hrvatskog pučanstva slijedila je i velika pljačka. Nakon toga su oklopno-mehanizirane postrojbe Novosadskog i Tuzlanskog korpusa pripravljene za napadna djelovanja prema mostovima na rijeci Dravi i Savi sa zadaćom sprječavanja mogućeg hrvatskog protuudara.⁹¹ Za nešto takvo, hrvatske oružane snage osim želja nisu imale ništa drugo.

Otvoreni sukob između hrvatskih oružanih snaga i JNA dogodio se sredinom kolovoza u širem području Okučana s borbenom skupinom 265. mbr i dijelovima 329. okbr kada su pobunjeni zapadnoslavonski Srbi, 13. kolovoza u Okučanima, proglasili Srpsku autonomnu oblast Zapadna Slavonija.⁹² Iz Bjelovara je na poprište 16. kolovoza žurno upućena borbena skupina 265. mehanizirane brigade iz Bjelovara.⁹³ Sa teritorija Bosne i Hercegovine istog je dana intervenirao dio 329. oklopne brigade Banjalučkog korpusa.⁹⁴

Politiku "tampon zona" OS SFRJ privede su kraju sredinom rujna, pokretanjem strateške napadne operacije. Operacija je imala cilj "poraziti hrvatsku vojsku potpuno ako situacija dozvoli, ... ostvariti puno sadejstvo sa srpskim ustanicima u Srpskoj krajini; omogućiti dovršenje izvlačenja preostalih dijelova JNA iz Slovenije". Plan operacije predviđao je da se već uporabljenim sastavima JNA, pridoda još petnaest do osamnaest oklopnih, mehaniziranih i pješačkih brigada kopnene vojske.⁹⁵ Polazište operacije bilo je u prilagodbi predviđenog djelovanja NATO-a protiv SFRJ po ratnom planu "Sutjeska-2". Hrvatska se namjeravala ispresijecati na pravcima Nova Gradiška – Virovitica, Bihać – Karlovac – Zagreb, Knin – Zadar, Mostar – Split uz napadno djelovanje prema Dubrovniku. Oklopno-mehanizirane snage 1. i 3. vojne oblasti koncentrirane su u istočnoj Slavoniji odakle su trebale krenuti prema zapadu radi spajanja s Banjalučkim korpusom u zapad-

⁹⁰ Vojni sud Osijek, KIR-36/92, 6. 3. 1992., Saslušanje I. K. zapovjednika voda u 51. mbr JNA.; *Narodna armija* od 22. 8. 1991., 13, "Razoružanje ili rat".

⁹¹ HIC: Komanda 17. korpusa, Str. pov. br. 1085-104, 24. 8. 1991., Komandi 158. mpoabr, Upozorenje.

⁹² MORH: Zapovjedništvo 108. br. ZNG, Br. 14-8/91, 14. 8. 1991., Komandantu 3. bataljona, Zapovjed.; MORH: Zapovjedništvo 3. br. ZNG, 16. 8. 1991., Kriznom štabu za istočnu Slavoniju i Baranju, Izvješće.

⁹³ "Čovek iz kriznih žarišta", *Narodna armija*, 22. 12. 1991., 26.

⁹⁴ "Život protiv deoba i nasilja", *Narodna armija*, 10. 8. 1991., 4.; "Neustrašivi u oklopu", *Krajiški vojnik*, srpanj 1993., Prilog, IV.; "Ratni put popločan pobjedama", *Srpska vojska*, list Vojske Republike Srpske, 9. 5. 1994., 14.

⁹⁵ V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 134.-135.

noj Slavoniji i produžavanja prema Zagrebu i Varaždinu.⁹⁶ Koncentracija OMP bila je izražena na dva područja, u Slavoniji i na mirnodopskim lokacijama 5. vojne oblasti. Na ostalim pravcima uloga je bila u funkciji izravne potpore pješastvu.

Nakon što je u kolovozu zauzeo Baranju, Novosadski korpus je težište djelovanja prenio na Vukovar, dok je na pomoćnom pravcu djelovao na Osijek. JNA je u osloncu na sela naseljena srpskim stanovništvom u širem području grada, Negotlavce, Bršadin, Pačetin, Trpinju, Bobotu i Borovo Selo JNA je od početka ljeta stvarala kružnu osnovicu za napad na grad.⁹⁷ Borbena djelovanja izvodile su mehanizirane postrojbe, 51., 12. i 453. mbr i dijelovi 1. pgmd i 36. i mbr.⁹⁸ Vukovar se prvo želio izolirati od okoline, a potom postupno zauzeti.⁹⁹ Zadaću odsijecanja Vukovara od Vinkovaca imala je 1. pgmd ojačana 252. okbr i dobrovoljačkim skupinama.¹⁰⁰ Očita je namjera nanošenja snažnog početnog udara ojačanom 1. pgmd a potom iskorištavanje učinka udara u nastupanju prema zapadnom dijelu Hrvatske. U biti je to pokušaj primjene jednog od najvažnijih dostignuća uporabe OMP iz Drugoga svjetskog rata.¹⁰¹ Početkom listopada 252. okbr je uspjela zauzeti Marince i presjeći prometnicu Vukovar – Vinkovci.¹⁰² Pokušaj proboja hrvatskih snaga 13. listopada nije uspio.¹⁰³ Taj je pokušaj proboja značajan i zbog jedne od prvih uporaba tenkova od strane Hrvatske vojske. Frontalni napad s satnijom tenkova T-55 i/i vjerojatno s jednim M-84/109. brigade HV na ukopane tenkove M-84 potpuno je odgovarao 252. okbr. Dva tenka HV su uništena a tri su bila oštećena.¹⁰⁴

Presijecanjem prometnice Novosadski korpus je imao osigurano zaleđe za zauzimanje Vukovara. I onako respektivne OMP povećane su krajem rujna uvode-

⁹⁶ Isto, 135.

⁹⁷ MORH: Zapovjedništvo Operativnezone Osijek, Str. pov. br. 525-123-218, 29. 11. 1991., Glavnom stožeru Hrvatskevojske, Izvješće.

⁹⁸ "Beskrajna vera u komandanta Antonića", *Narodna armija*, 4. 12. 1991., 25.; "Ti divni ljudi, mladi ratnici", *Narodna armija*, 22. 12. 1991., 20-21.; "Ti divni ljudi, mladi ratnici" (2), *Narodna armija*, 25. 12. 1991., 12.; "Rat-surova škola taktike", *Narodna armija*, 19. 3. 1992., 24.; "Trijumf sa malo gorčine", *Vojska*, glasilo Vojske Jugoslavije, 16. 7. 1992., 18.

⁹⁹ "Dragocen doprinos ratnoj veštini", *Narodna armija*, 30. 12. 1991., 18.

¹⁰⁰ MORH: Komanda 1. pgmd, Str.pov.br. 851-18, 4. 10.1991., Komandi 252. okbr, Naredba.

¹⁰¹ M. BABIĆ, *Taktika oklopnih i mehanizovanih jedinica u opštenarodnom odbrambenom ratu*, Beograd 1981., 34.

¹⁰² MORH: ZZNG za istočnu Slavoniju i Baranju, Str. pov. br. 525-123-11/91, 1. 10. 1991., GS HV, Dnevno operativno izvješće.; Zapovjedništvo obrane općine Vukovar, 7. 10. 1991., Predsjedniku Predsjedništva SFRJ, Zahtjev.

¹⁰³ MORH: Zapovjedništvo 1. OZ, Str. pov. br. 525-123-101/91, 13. 10. 1991., GS HV, Dnevno borbeno izvješće za 13. 10. 1991.; "Primer odanosti i hrabrosti", *Narodna armija*, 2. 11. 1991., 13.; A. TUS, "Rat u Sloveniji i Hrvatskoj do Sarajevskog primirja", *Rat u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini 1991-1995.*, 80.-82.

¹⁰⁴ MORH: Zapovjedništvo obrambenih snaga istočne Slavonije i Baranje, Str. pov. br. 525-123/52-91, 13. 10. 1991., GS HV, izvješće.; "Primer odanosti i hrabrosti", *Narodna armija*, 2. 10. 1991., 13.

njem u borbu i 211. oklopne brigade iz sastava 3. vojne oblasti.¹⁰⁵ Vukovar je zauzet 18. studenoga 1991. snagama Operativne grupe "Sjever" i Operativne grupe "Jug", uz zračnu potporu dijelova 1. zrakoplovnog korpusa.¹⁰⁶ U borbama za Vukovar sudjelovalo je glavninom ili manjim dijelom snaga sedam mehaniziranih i dvije oklopne brigade. Uz njih su sudjelovale i dvije motorizirane brigade, od kojih je Gardijska mbr SSNO imala oklopni bataljun.

Od deset rodovskih postrojbi JNA angažiranih za napadna djelovanja u Hrvatskoj, devet ih je djelovalo u istočnoj, a deseta u zapadnoj Slavoniji u sastavu Banjalučkog korpusa. U rujnu je nosilac borbenih djelovanja Korpusa bila ojačana 329. oklopna brigada, koja je u širem području Okučana stvorila uvjete za uvođenje ostalih dijelova Banjalučkog korpusa. Borbena skupina 265. mbr ušla je u sastav 16. pmtbr.¹⁰⁷ Oklopna brigada je u prvoj fazi borbenih djelovanja usmjerena prema Novoj Gradišci i dalje u zahvatu auto-ceste Zagreb - Beograd, radi deblokade posada JNA u Đakovu i Našicama i spajanja sa Novosadskim korpusom i Gardijskom divizijom.¹⁰⁸ Sredinom listopada HV je stabilizirao crtu obrane na novogradiškoj bojišnici.¹⁰⁹ Oklopna brigada je nakon toga primorana na obranu, pa je uloga OMP potpuno u funkciji izravne potpore pješastvu, bez poduzimanja radnji koje su borbenim pravilima bile predviđene za postrojbu tog tipa.

Peta vojna oblast u napadnoj operaciji imala je zadaću očistiti Kordun, deblokirati dijelove u Karlovcu, omogućiti izvlačenje dijelova Zagrebačkog korpusa sa šireg područja Zagreba, a sa Riječkim i dijelom Varaždinskog korpusa izvesti proboj prema Lici, odnosno Daruvaru.¹¹⁰ Najveći problem s kojim se suočilo Zapovjedništvo 5. VO bio je razmještaj njenih oklopno-mehaniziranih snaga. U centralnom dijelu 5. vojne oblasti, OMP su po mirnodopskim sjedištima bile na području s većinskim hrvatskim pučanstvom, pa su slijedom događaja u rujnu 1991. njihove vojarne blokirane s nemogućnošću operativnog razvoja. Dijelovi Varaždinskog korpusa su položili oružje, a dijelovi u Koprivnici i Bjelovaru bili su u kritičnom stanju. Udarne snage Zagrebačkog korpusa bile su okružene u Jastrebarskom, Zagrebu i Dugom Selu. Manji oklopni sastavi, oklopni bataljuni u motoriziranim

¹⁰⁵ "Koje "pucao" u tenkiste", *Vojska*, 4. 6. 1992., 37.

¹⁰⁶ MORH: SSNO, Kabinet saveznog sekretara, Br. 1023-2, 21. 11. 1991., Pohvala načelnika Štaba Vrhovne komande.

¹⁰⁷ "Više ne brojimo dane", *Narodna armija*, 14. 12. 1991., 13.; "Čovek iz kriznih žarišta", *Narodna armija*, 22. 12. 1991., 26.; Zapovjednik 16. pmtbr je u razgovoru za *Narodnu armiju* komentirao način napada posavskih bojovnika ZNG-a na oklopna vozila. Oni su redovno napadali u jednom i više parova na oklop, čini se kao skupina lovaca tenkova, koji su uz par "osa" imali i snajperistu, čija je očita zadaća bila onemogućavanje vojnika na kupoli vozila, bilo fizički, bilo vizuelno. "Više ne brojimo dane", *Narodna armija*, 14. 12. 1991., 12.

¹⁰⁸ Veljko KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 1993., 138.; Rudi STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli*, 1996., 17.-18.

¹⁰⁹ Rudi STIPČIĆ, *Napokon smo krenuli*, 1996., 77.-79.

¹¹⁰ Božidar JAVOROVIĆ, *Narodna zaštita grada Zagreba u Domovinskom ratu*, 1999., 72.

brigadama "R" klasifikacije, bili su na granici ili izvan dohvata većinskih hrvatskih etničkih područja. Kod Karlovca na Logorištu bio je oklopni bataljun 8. pmtbr¹¹¹, a u Petrinji oklopni bataljuni 257. i 622. motorizirane brigade, kao i od svibnja 1991. izmješteni 1. oklopni bataljun 51. mehanizirane brigade iz Pančeva.

Na području Banovine i Korduna ustrojena je Operativna grupa 1 (OG-1), koja je imala zadaću deblokade snaga u Karlovcu i stvaranja uvjeta za izvlačenje podstožernih postrojbi 5. VO sa Zagrebačkim korpusom iz šireg područja Zagreba. OG-1. sastavljena od tri motorizirane brigade, lokalnim snagama pobunjenih Srba ojačana je oklopnim bataljunom 51. mehanizirane brigade i tenkovskom četom 329. oklopne brigade. Imala je glavnu zadaću stvoriti uvjete za izvlačenje Zagrebačkog korpusa i podstožernih postrojbi 5. vojne oblasti, a pomoćnim snagama deblokirati okružene snaga JNA u vojarnama u Karlovcu.¹¹² Uloga OMP po Odluci zapovjednika OG-1 je u skladu s pravilima taktičke uporabe gdje okb podržava združenu postrojbu pješništva.¹¹³

Na pravcu Plitvice – Rakovica – Slunj – Tušilović uz jednu partizansku brigadu predviđena je uporaba tenkovske čete 329. oklopne brigade sa zadaćom razbijanja hrvatskih snage na širem području Slunja. Po izvršenju zadaće, skupina je trebala produžiti napredovanje prema Karlovcu radi usklađenog djelovanja sa dijelom OG-1.¹¹⁴

Ostatak Varaždinskog korpusa, 265. mehanizirana brigada sa Zapovjedništvom 73. motorizirane brigade i dalje je morala uporno braniti vojarne u Bjelovaru i Koprivnici, izvući snage iz Koprivnice i spojiti ih s dijelovima iz Bjelovara. Zatim izvršiti proboj pravcem Bjelovar – Grubišno Polje – Daruvar i spojiti se sa snagama Banjalučkog korpusa koje djeluju iz dubine i u čiji su sastav trebale ući.¹¹⁵ Nekoliko dana kasnije, posade u Bjelovaru i Koprivnici podijelile su sudbinu glavnine Varaždinskog korpusa, pa je brojno stanje mehaniziranih brigada JNA svedeno na devet.¹¹⁶

Pokušaj proboja OG-1 prema Zagrebu na pravcu Bačuga – Petrinja – Lekenik nije uspio, pa ona preuzima zadaću držanje postava na širem području Karlovca i rijeci Kupi. Nakon izvlačenja, dvije pričuvne mtbr u Srbiju, njihove su postave preuzele dvije motorizirane brigade "A" klasifikacije iz Srbije i Makedonije. Od oklopništva iz Petrinje, kao i iz izvučenog iz vojarne Logorište, ustrojeno je oklopništvo OG-1 s 3 okb u mtbr, samostalni okb i četiri samostalne tč mješovitog sastava u četiri brigade TO pobunjenih Srba. Ukupno je bilo 149 oklopnih borbe-

¹¹¹ MORH: Vojna pošta Br. 5512 Karlovac (8. pmtbr), Pov. br. 14. 11. 1991., K-di 1. OG, Izvješće.

¹¹² Prijepis Direktive 5. VO u Božidar JAVOROVIĆ, *Narodna zaštita grada Zagreba u Domovinskom ratu*, Zagreb 1999., 72.

¹¹³ Pravilo: *Oklopni bataljon*, SSNO, Uprava oklopnih jedinica, 1976., 109.-110.

¹¹⁴ Prijepis Direktive 5. VO u Božidar JAVOROVIĆ, *Narodna zaštita grada Zagreba u Domovinskom ratu*, 1999., 72.

¹¹⁵ Prijepis Direktive 5. VO u Božidar JAVOROVIĆ, *Narodna zaštita grada Zagreba u Domovinskom ratu*, Zagreb 1999., 72.

¹¹⁶ MORH: Operativni centar GS HV, 30. 9./01. 10. 1991., Načelniku, Izvješće.

nih sredstava u OG-1.¹¹⁷ Oklopništvo je u načelu korišteno kao sredstvo potpore na nižim taktičkim područjima obrane (desetina-vod-četa). Ono tako dobija zadaću protuoklopne obrane i pretvara se u puko sredstvo podrške, samohodni top.¹¹⁸ Izuzetak je bio oklopni bataljun tenkova M-84 iz 51. mbr koji je stavljen pod izravno zapovjedništvo OG-1. kao interventna pričuva OG.¹¹⁹

Kninski korpus do ljeta 1991. u svom sastavu nije imao rodovsku OM postrojbu. U 221. mtbr bili su okb i mb, a u sastavu 180. mtbr okb. Zastarjeli tenkovi T-34 prebačeni su s otoka Visa u Benkovac, ugrađeni u sastav 180. mtbr, stavljeni u funkciju i izobrazbu.¹²⁰ U rujnu Korpus je pojačan sa 9. okb iz sastava 10. mtbr s tenkovima T-55¹²¹ i 10. okb¹²² s tenkovima T-72, M-84 i BVP M-80.¹²³ Događnjom Kninskog korpusa, reaktivirana je 316. mtbr za koju je po novom ustroju bio predviđen oklopni bataljun T-34 ili T-35.¹²⁴ Krajem siječnja, dovršen je ustroj Brigade koja je u svom sastavu imala okb sa dvije čete T-55 i četom OT M-60.¹²⁵

Specifičnost zone djelovanja Koprusa svakako je u tome da je riječ o području slabe tenkoprohodnosti, gdje se uporaba OMP ograničava na uski zahvat prometnica i na manja tenkoprohodna područja.

Kninski korpus, kao operativni sastav JNA, u ratu je protiv RH imao najviše uspjeha. Za taj uspjeh svakako je uvelike zaslužan OMP. Razloga ima nekoliko i ne

¹¹⁷ MORH: Komanda 1. OG, Referiranje. Tenkova je bilo 105 (65 T-55, 26 M-84, 13 T-34 i 1 PT-76), 35 OT (13 BVP, 6 OTM-60, 11 BRDM-2 i 5 BTR-50), 6 TZI i 3 TNM.

¹¹⁸ Sredinom listopada Štab TO pobunjenih Srba je regulirao elemente uređenja takvih postava. MORH: Štab 2. i 3. OZ za Baniju i Kordun, Str. pov. br. 40-1/91, 17. 10. 1991., ŠTO Vojnić, Naređenje za organizaciju odbrane i njeno inženjerijsko obezbeđenje Op. br. 8.

¹¹⁹ MORH: Komanda 1. OG, Str. pov. br. 100-424, 9. 11. 1991., Komandi 2. br TO Vojnić, Naredba.

¹²⁰ Slavko LISICA, *Komandant po potrebi*, Sombor 1995., 21.-22. Sudeći prema njegovom pričanju bilo je to krajem 1990. ili početkom 1991.; MORH: komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1703, 18. 10. 1991., Komandi Vojnopomorske oblasti, Dnevni operativni izveštaj.; U listopadu i studenom 1991. posade su bile iz Novog Sada. MORH: Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1831, 1. 11. 1991., KVPO, Dnevni operativni izveštaj.

¹²¹ Bataljun je po ustroju imao 27 tenkova, a 27. studenog 1991. je imao 16. MORH: Komanda TG-1, Str. pov. br. 50-32, 27. 11. 1991., Komandi 9. K, Borbeni izveštaj.

¹²² 10. okb je bio iz sastava 1. vojne oblasti. Po neprovjerenim podacima ljudstvo je bilo iz Kraljeva (iz 252. okbr) a tehnika iz Banjaluke. Sigurno je da je dio ljudstva podrijetlom bilo iz Kragujevca. U jednom od dnevnih izvješća 9. korpusa piše da je 10. okb iz sastava "mehanizovane brigade iz Mostara". MORH: Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1910, 8. 11. 1991., OS GŠ OS SFRJ, Razgovor sa roditeljima vojnika i sastanak komisije.; Bataljun je uglavnom bio u sastavu 221. mtbr. MORH: Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1720, 20. 10. 1991., OC GŠ OS SFRJ, Redovni borbeni izveštaj.

¹²³ MORH: Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1798, 28. 10. 1991., OS GŠ OS SFRJ, Redovni borbeni izveštaj.; MORH: Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 19-1860, 4. 11. 1991., VPO, Dnevni operativni izveštaj.

¹²⁴ MORH: Komandant 9. korpusa, 25. 11. 1991., ONO, Naredba str. pov. br. 45-261.

¹²⁵ MORH: Komanda 1. motorizovane brigade, Str. pov. br. 33-24, 25. 1. 1991., Komandi 9. K, Izveštaj.

možu se svesti samo na dobar rad zapovjedništva Korpusa. Kninski je korpus vrlo rano, već u travnju izvršio blokadu Kninske krajine prema etničkim područjima, stvorivši na vrijeme operacijsku osnovicu za buduća djelovanja. Njegov borbeni potencijal bio je na području s većinskim srpskim pučanstvom. Preko srpskih područja BiH imao je neometane prometnice prema Srbiji iz koje je postupno popunjen s većim brojem pričuvnika. Na vrijeme je pojačan s dva dodatna oklopna bataljuna, tako da je njegov broj oklopa znatno porastao i dostigao razinu ekvivalenta ojačane oklopne brigade. JNA je dalje imala i dobru osnovu za korištenje jurišnog zrakoplovstva. To su bile prednosti s kojima je ušao u rat. Hrvatska strana imala je samo veći broj ljudi. Nije imala oklopa, potpora je bila simbolična, a nije bilo ni vojarni iz kojih se moglo doći osvajanjem do krupnijih sredstava ratne tehnike. Na tom omjeru ZNG i MUP RH imale su malo šansi. U napadu na Šibenik /operacija "Obala-91"/, Kninski korpus je angažirao 63 tenka i 45 OT i BVP, od čega na glavnom pravcu napada 40 tenkova i 45 OT-BVP. Prema njihovoj procjeni, HV nije imala ništa od OMP.¹²⁶

Na području Like i južnog dijela Korduna u sastavu Operativne grupe-3 (OG-3) bili su manji dijelovi 4. i 329. okbr. OG-3 je imala u svom sastavu Taktičku grupu 2 koja je objedinjavala borbena djelovanja na širem području Slunja. U njenom sastavu je bio oklopni bataljun 4. okbr sastavljen od tenkova M-84, T-55 i OT M-60.¹²⁷ U sastavu 6. ličke divizije bio je ustrojen oklopni bataljun od 16 tenkova i 5 OT M-60 iz ustrojbenog sastava 4. i 329. okbr.¹²⁸ Po ocjeni zapovjednika 6. ličke divizije, oklopni bataljun nije korišten po načelima uporabe.¹²⁹

Potpisivanjem Sarajevskog primirja, 2. siječnja 1992., rat između OS SFRJ i RH je primiren. U sljedećih nekoliko mjeseci izvršen je razmještaj zaštitnih snaga Ujedinjenih naroda. JNA je to vrijeme iskoristila za izvlačenje snaga u BiH i pripremu za stvaranje vojske bosanskih Srba. Uporaba dijela OMP u tom je periodu funkciji prednjih odreda na srpskom dijelu granice BiH prema Hrvatskoj. U sastavu 2. vojne oblasti¹³⁰ bilo ih je devet. Za pet je osnova bio oklopni bataljun, ojačan mehaniziranom ili motoriziranom četom, haubičkom baterijom, protuoklopnom baterijom, baterijom PZO i pionirskim vodom.¹³¹ Kod ostalih osnova je bio mo-

¹²⁶ MORH: Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 625-1, 6. 11. 1991., GŠ OS SFRJ, Obrazloženje odluke.; Tekstualno tabelarni deo plana napadne operacije 9. korpusa /Odnos snaga za napad na Šibenik/.

¹²⁷ MORH: Komanda 5. vojne oblasti, Str. pov. br. 9/75-783, 23. 20. 1991., Naredba.; MORH: Komanda 10. korpusa, Str. pov. br. 12/34, 14. 11. 1991., Analiza.

¹²⁸ MORH: Komanda 10. korpusa, Str. pov. br. 12/34, 14. 11. 1991., Analiza.; MORH: Komanda 6. ličke divizije, Str. pov. br. 522-1, 24. 12. 1991., Komandi 10. K, Analiza.

¹²⁹ MORH: Komanda 6. ličke divizije, Str. pov. br. 522-1, 24. 12. 1991., Komandi 10. K, Analiza.

¹³⁰ U siječnju 1992. JNA je promijenila vojno-teritorijalni ustroj. Ugašena je 5. vojna oblast, a na području BiH ustrojena je 2. vojna oblast u čiji je sastav ušao Zagrebački korpus iz bivše 5. vojne oblasti, Kninski iz bivše Vojnopomorske oblasti, te Banjalučki, Sarajevski i Tuzlanski iz 1. vojne oblasti. MORH:

¹³¹ To su bili okb/329. okbr u Bosanskoj Gradišci; okb/329. okbr u Bosanskoj Dubici; okb/180. mtbr u Kulen Vakufu; okb/622. mtbr u Bosanskom Novom i okb/592. mtbr u Željevi.

torizirani bataljun s istim ojačanjima, s tim da je mehanizirana ili motorizirana četa zamijenjena četom tenkova.¹³² U Slavoniji iz 1. vojne oblasti jedna od postrojbi iz čijeg je sastava postrojen prednji odred bila je i 36. mehanizirana brigada sa snagama na "zaštiti" mostova kod Bezdana, Bogojeva i Bačke Palanke.¹³³

S kim je ratovala JNA 1991. i 1992.? Samo je na prvi pogled nepotrebno pitanje. Od 1991. do 1992. JNA nije imala pred sobom protivnika za kojeg se pripremala od 1945. godine. Protivnik nije imao ništa od onog što je karakteriziralo "agresora" po planovima "S-1" ili "S-2". Nije imao oklopne i mehanizirane divizije, zračno desantne i padobranske postrojbe, nije imao nadmoć u zraku. Po vojnoj procjeni, radilo se o protivniku čije su šanse za otpor bile vrlo male, gotovo nikakve.

Hrvatska vojska ustroj OMP potakla je u rujnu zarobljavanjem Varaždinskog korpusa. Od zarobljene 32. mbr potaknuta je 1. mbr.¹³⁴ No, ta postrojba je vrlo brzo ostala bez tehnike koja je slana na bojišnicu u cijeloj državi, pa borbena nije uporabljena. Na području gdje su bile mirnodopske lokacije OMP JNA potaknut je ustroj oklopnih bojni u lokalnim brigadama Hrvatske vojske.

Koncem listopada postojeći OMB-ovi su ugrađeni u postrojbe ZNG i HV. U sastav 1. "A" br ZNG ugrađen je dotadašnji 2. omb sa OMP postrojbom iz sastava OG "Posavina". U sastav 2. "A" brigade ugrađen je omb od Sisačke tenkovske satnije, omč angažiran u području Pokuplja i preraspodjelom dijela 2. omb. U sastavu OZ Bjelovar 1. omb iz garnizona Koprivnica ugrađen je u 117. brigadu HV, a 3. omb iz Bjelovara ugrađen je u 105. brigadu HV. U sastavu OZ Osijek potaknuta je od raspoložive tehnike na području istočne Slavonije ugradnja mehanizirane bojne u 3. "A" brigadu.¹³⁵

U istočnoj Slavoniji, najugroženijem području RH, nasuprot devet mehaniziranih i oklopnih brigada Operativna zona Osijek imala je 31. listopada u svom sastavu 27 T-55, 14 tenkova M-84, 14 komada BVP M-80, 13 OTM-60, 1 laki tenk PT-76, 4 TZI i 1 zapovjedni BTR-50PK. Najviše oklopa bilo je u 3. "A" brigadi, oko 30 posto po ustroju, dok su u 108. i 109. brigadi bile tenkovske satnije. Dio tehnike bio je nekompletan s opremom i s manjim nedostacima.¹³⁶ 4. prosinca GS HV je zapovje-

¹³² MORH: SSNO, GŠ OS SFRJ, I. Uprava, Pregled sastava i ojačanja prednjih odreda, Izvod za 2. VO.

¹³³ Delikatan i složen zadatak, *Vojska*, 2. 7. 1992., 23.

¹³⁴ MORH: Glavni stožer HV, Klasa: Str. pov. br. Str. pov. 801-01/91-01/9, Ur. br. 5120-33-91-02, 28. 9. 1991., Zapovjedništvu 1. mbr, Zapovijed.

¹³⁵ MORH: GS HV, Klasa: Str. pov. br. 8/91-01/108, Ur. br. 5120-34-91-4, 25. 10. 1991., Zapovjedništvima operativnih zona.

¹³⁶ MORH: ZOSiS8, Str. pov. br. 525-123-117, 31. 10. 1991., GS HV, izvješće o stanju OMJ u OZ Osijek. Tenkova T-55 bilo je 13 u 3. br; 1 u 107. br; 8 u 109. br; 2 u 123. br; 1 u 136. br i 2 u zaštitnoj satniji ZOZ Osijek. Tenkova M-84 bilo je 12 u 108. i 2 u 109. brigadi, borbena vozila pješništva M-80 bila su 3 u 3. br; 6 u 109. br; 2 u 123. br; 1 u 136. br; 2 u zaštitnoj satniji ZOZ Osijek, oklopni prevoznjaci M-60 bili su 3 u 3. br; 5 u 106. br; 2 u 108. br; 1 u 136. br i 2 u zaštitnoj satniji ZOZ Osijek, 1 laki tenk-amfibiju PT-76 u Zaštitnoj satniji ZOZ Osijek, 4 TZI (2 neispravna) i 1 BTR-50PK u 3. br.

dio OZ Bjelovar uput 117. okmb iz Koprivnice na područje istočne Slavonije u područje Našica.¹³⁷ Zbog problema s uporabom oklopne bojne, ista je po nalogu GS HV od 25. prosinca podijeljena na tri oklopno-mehanizirane satnije i pridodana brigadama na težištu obrane (107., 130. i 132.).¹³⁸

Koliki su gubici JNA u ratu protiv HV? Na ovom stupnju spoznaje to nije moguće znati, jer je za takav odgovor relevantan samo podatak SSNO. Vjerodostojan je podatak da je do 2. prosinca 1991. Kninski korpus izgubio 9 borbenih vozila (bez oštećenih), 2 T-55A, 1 T-72, 1 T-34, 1 BVPM-B0, 2 OTM-60, 1 BOV-3 i 1 BOV VP.¹³⁹

Neodvojivo od problematike OMP je i pitanje o zapovjednoj strukturi koja ih je vodila. Na strateškoj i operativnoj razini bio je to rat koji su vodili *rodovci* OMP. Od rujna 1991. na dužnosti zapovjednika 1. Vojne oblasti bio je general Života Panić koji je za sobom imao iskustvo zapovjednika Mehaniziranog korpusa.¹⁴⁰ General pukovnik Života Avramović, od lipnja 1991. zapovjednik 5. vojne oblasti, bio je zapovjednik mehanizirane divizije.¹⁴¹ Zapovjednik Banjalučkog korpusa, general pukovnik Nikola Uzelac bio je prije načelnik ŠC OMP, zapovjednik mehanizirane divizije i načelnik Uprave OMIJ.¹⁴² Zapovjednik Novosadskog korpusa general major Mladen Bratić bio je zapovjednik 32. md, Prištinskog korpusa i načelnik Uprave OMIJ.¹⁴³ General Jevrem Cokić, zapovjednik Varaždinskog korpusa i OG-2, bio je također zapovjednik mehanizirane divizije.¹⁴⁴ Zapovjednik 1. pgmd bio je i prije zapovjednik mehanizirane divizije i načelnik Uprave OMIJ.¹⁴⁵ Svim oklopnim i mehaniziranim brigadama na području Hrvatske i u njenom neposrednom susjedstvu zapovjednici su bili Srbi. Izuzetak je bila 51. mbr kojom je zapovjedao Musliman.¹⁴⁶

¹³⁷ MORH: GSHV, Klasa: 801-02/91-02/01, Ur. br. 5120-01/22-91-1, 4. 12. 1991., Zapovjedništvu OZ Bjelovar, Zapovijed.; MORH: ZOZ Osijek, Str. pov. br. 525-124-255, 6. 12. 1991., Zapovjedništvu OZ Bjelovar, Zapovijed.

¹³⁸ MORH: GSHV, Klasa: Str. pov. br. 803-05/91-03/401, Ur. br. 5120-26722-91-1, 25. 12. 1991., Zapovjedništvu OZ Osijek, Zapovijed.

¹³⁹ MORH: Komanda 9. K, Str. pov. br. 747-1, 2. 12. 1991., Štabu Vrhovne komande, Referat.

¹⁴⁰ *Razvoj oružanih snaga SFRJ 1945-1985*, Kopnena vojska JNA, 3/II, 256.

¹⁴¹ *Isto*, 257.

¹⁴² *Isto*, 255., 257.-258.

¹⁴³ "In memoriam, Mladen Bratić", *Narodna armija*, 6. 11. 1991., 5.

¹⁴⁴ MORH: Komanda 32. korpusa, Str. pov. br. 90-2, 28. 1. 1991., Komandi 5. vojne oblasti, Izvješće.; "Istina je probila sve barijere", *Narodna armija*, 9. 1. 1992., 14.

¹⁴⁵ MORH: Komanda 1. pgmd, Str. pov. br. 851-18, 4. 10. 1991., Komandi 252. okbr, Naredba.; MORH: SSNO, Zamjenik načelnika Generalštaba za KoV, Uprava OMIJ, Pov. br. 1559-1, 31. 12. 1991., Zahtjev.

¹⁴⁶ "Kad borci veruju komandantu", *Narodna armija*, 20. 2. 1992., 19.

ZAKLJUČAK

U rat protiv Republike Hrvatske JNA je ušla kao eksponent srpske politike s jasno zadanim ciljem. Trebalo ga je ostvariti uzimajući u obzir vrijeme i prostor (slom komunizma, reakcija "demokratskog" svijeta). JNA je u rat krenula na način koji je B. Liddell Hart prvi definirao strategijom posrednog nastupanja. Polazište je bila srpska nacionalna manjina u Hrvatskoj. Određenih sličnosti bilo je na Kosovu, ali su okolnosti bile drugačije, kako 1989., tako još više 1981. Redosljed događanja bio je dosta jednostavan. Lokalni Srbi izazovu incident, slijedi intervencija JNA s težištem na OMP. Politika to pokušava iskoristiti na strateškoj razini, ne uspijeva, ali ima uspjeh na taktičkoj. I sve to kreće ponovno, s tim da JNA zadržava zauzete pozicije. Tampon zone se šire, a teritorij RH pod nadzorom legalnih tijela vlasti se smanjuje.

Već u osamdesetim, JNA je u doba Mamule preustrojem OS SFRJ, osporila položaj TO. S polazišta jugoslavenstva, JNA u Kadijevićevo doba prelazi na pozicije velikosrpstva. Deklariran cilj, a takav će i ostati do kraja postojanja JNA, cijelovita Jugoslavija i jugoslavenstvo. Stvarni cilj rata se ne može javno priopćiti, iako ga ugrožena tuzemna okolina prepoznaje. To je strateški nedostatak koji se spuštanjem prema bazi pojačava i najveći učinak ima na taktičkoj razini. JNA u rat kreće uz politička ograničenja. Koristi što je naučila na Kosovu i izvanrednim stanjima, kao i ono za što se godinama pripremala.

Težište djelovanja stavljeno je na OMP. Tu možemo uočiti više faza. Prva faza predstavlja pripremu OMP za rat. Na širem području Zagreba stvara se Zagrebački korpus i vrši preklasifikacija postrojbi iz "B" i "R" u "A" tip, čime se smanjuje ovisnost od lokalnog stanovništva za popunu postrojbi. Te su zadaće izvršene do početka 1991. Incidenti koje izazivaju pobunjeni Srbi na etnički mješanim područjima JNA prati u prvom redu uporabom OMP. Stvaraju se tampon zone, koje su u funkciji razdvajanja snaga i još više kao granica područja do kojih dopire utjecaj legalnih tijela vlasti Republike Hrvatske. Nakon događanja u Pakracu, postojeće snage JNA ojačavaju se novim snagama OMP jačine rodovskog dijela mehanizirane brigade, dok se istodobno vrši mobilizacija nekoliko brigada po ratnom ustroju. Za tu je fazu general Kadijević napisao: "Radi izvršenja postavljene zadatka ojačati jedinice JNA u Hrvatskoj i oko Hrvatske. Imati dvije vrste formacija. Veći broj oklopnomehanizovanih sastava jačine čete do bataljona smjestiti što bliže mogućim mjestima sukoba, tako da mogu brzo intervenirati. Odgovarajući broj oklopnomehanizovanih jedinica brigadnog sastava i jačih, postaviti na odgovarajućim punktovima u Hrvatskoj i oko Hrvatske, tako da se mogu angažovati za veće intervencije."¹⁴⁷

U srpnju počinje treća faza uporabe OMP. Do sredine rujna JNA je izvršila čišćenje dijelova RH od Hrvata pripremajući se za sljedeću fazu, stratešku napadnu operaciju. Ideja manevra u biti je bila zamisao djelovanja NATO-a protiv SFRJ po ratnom planu "Sutjeska-2". Blokadom Hrvatske iz zraka i s mora postignuta je

¹⁴⁷ V. KADIJEVIĆ, *Moje viđenje raspada*, 127.

apsolutna prevlast nad cijelim ratištem, okružene snage u vojarnama "preuzele" su ulogu postrojbi desantiranih u dubini protivnika, s kojima se trebala spojiti glavnina napadača s "granica".¹⁴⁸ Svojevrsno sukladno djelovanje s JNA učinila je Međunarodna zajednica 25. rujna 1991. prihvativši rezoluciju broj 713 Vijeća sigurnosti Ujedinjenih naroda kojom je uveden embargo na sve isporuke oružja i vojne opreme Jugoslaviji.¹⁴⁹ Uz potpunu vojnu nadmoć JNA je dobila i zeleno svjetlo Međunarodne zajednice za agresiju na Hrvatsku.

U ideji manevra OMP su dobile ključnu ulogu. U Slavoniji su na dva pravca uključene sve predviđene rodovske postrojbe JNA. Četiri okružene OMP iz sastava Zagrebačkog i Varaždinskog korpusa trebale su izvršiti proboj i izaći u susret glavnim snagama, s čijim bi spajanjem operacija bila privedena kraju, a Republika Hrvatska svedena zapadno od crte Karlobag – Karlovac – Virovitica.

Rat OS SFRJ protiv RH bio je rat koji je imao potpun otklon od okolnosti za koje je godinama pripremana JNA. Njeno oklopništvo našlo se pred protivnikom koji nije bio ni NATO ni VU u cjelini, kao ni pojedine članice tih vojnih saveza. Znači da nije imala pred sobom protivnika koji bi imao nadmoć na kopnu i zraku. Planovi "Sutjeska 1 i 2" u smislu odnosa snaga mogli su u tom dijelu biti odbačeni. To je bila prva značajka s kojom su otpale mjere operativnog maskiranja, što više, njihov javni prikaz je u tadašnjim okolnostima bio velik promidžbeni efekt porazan po protivnika i uspješan po sebe.

Od 11 mehaniziranih i 6 oklopnih brigada koliko je imala JNA, U agresiji na Hrvatsku vojni je vrh angažirao 10 mehaniziranih i 4 oklopne brigade. Izvan borbene djelovanja ostala je 15. pmbr u Prištini, i 243. okbr u Makedoniji. U Sloveniji je ostala glavnina 1. oklopne brigade. Do kraja rujna 1991., hrvatska strana je uspjela zarobiti 32. mbr, glavninu 265. mbr, oklopnu bojnu 73. mtbr i mehaniziranu bojnu 12. pmbr. Preostale rodovske postrojbe, glavnina 4. okbr i 140. mbr bile su blokirane u vojarnama Jastrebarsko, Zagreb i Dugo Selo, pa je njihova uloga svedena na vezivanje dijela hrvatskih snaga za sebe, što je za JNA bila nepovoljnija opcija. Glavnina OMP, sedam mehaniziranih i dvije oklopne brigade bile su u istočnoj Slavoniji i Baranji, u sastavu najjače napadne skupine JNA. Koncentracija OMP ekvivalenta dvije md ili dva MK u skladu je s načelima uporabe OMP, jačina udara bila je u izravnoj vezi s koncentracijom snaga. Koliko snaga, tolika snaga udara.

Sljedeća povoljna okolnost jest ravničarsko i prohodno zemljište, donekle umanjeno položajem naseljenih mjesta. Nakon uspjeha u Baranji, izvlačenja 12. pmbr iz Osijeka, ta se skupina našla pred najtežom zadaćom koja se može staviti pred OMP, borbama za naseljena mjesta. Dok su oko Osijeka operirali dijelovi 12. i 36. mbr, glavnina OMP je bila koncentrirana na širem području Vukovara i Vinkovaca, sa zadaćom u prvoj etapi, odsijecanjem Vukovara. Nakon dugih, intenzivnih borbi Vukovar je odsječen, a zauzet je tek nakon mjesec dana žestokih borbi.

¹⁴⁸ Davor DOMAZET-LOŠO, "Kako je pripremana agresija na Hrvatsku ili preoblikovanje JNA u srpsku imperijalnu silu", *Hrvatski vojnik*, br. 26, kolovoz 1997., 11.-16.

¹⁴⁹ *Kronologija rata, Hrvatska 1989.-1998.*, Zagreb 1998., 96.

U strategiji oružane borbe OS SFRJ obrana gradova imala je posebno mjesto.¹⁵⁰ Predviđala je obveznu i upornu obranu zbog velikog vojnog, političkog, gospodarskog, moralnog i psihološkog značenja.¹⁵¹ Sve je to bilo poznato vojnom vrhu SFRJ, kao i to da vojni vrh RH ima isto polazište, pa se obrana grada namećala logički sama po sebi. No, JNA nije pokušala izbjeći napad na grad. Štoviše, izvršila je napad strateškom skupinom sastavljenom od OMP čija su nedostaci u borbama za grad općepoznati. U osvrtu na uporabu OMP 1991. u glasilu Vojske Jugoslavije zaključeno je da prvo treba ukloniti ono što je bilo negativno u prošlom ratu. "A to je da su naprimer, oklopno-mehanizovane jedinice, sticajem okolnosti, djelovale van svih mogućih načela borbenne upotrebe, često samostalno i bez pešadijske, artiljerijske i inženjerijske podrške. Tenkovi su, zatim, korišteni kao nosioci borbenih dejstava u naseljenim mestima, što savremena istorija nije zabeležila posle Drugog svetskog rata, odnosno posle borbi za Staljingrad, Minsk i Moskvu, s tim što su tenkovi tamo korišćeni veoma pažljivo i čuvani za završni udar, dok je nosilac borbenih dejstava bila pešadija."¹⁵²

Razlog možda treba tražiti na pravcu jednog od prvih osvrtu na iskustva u ratu sa hrvatskim "paravojnim formacijama" gdje je s pravom konstatirano da se "Forsirani razvoj oklopno-mehanizovanih jedinica na štetu drugih rodova pokazao ... kao višestruko štetan", te da se "Tenk i oklopni transporter nisu ... pokazali dovoljno efikasni u borbi protiv sastava različite organizacije i formacije pretežno pešadijskih sastava naoružanih savremenim protivoklopnim naoružanjem i za borbu na bliskim odstojanjima".¹⁵³ U rečenici je dat omjer snaga u ratu i osnovni problem OS SFRJ. JNA je u rat krenula na osnovu mirnodopskih iskustava s Kosova, proučavanja iskustava drugih iz ratova druge polovine 20. stoljeća i procjene moguće uporabe. Protivnik s kojim se susrela 1991. nije predviđen u službenim procjenama. ZNG, odnosno HV bio je protivnik koji je po vojnoj klasifikaciji najbliži milicijskom tipu vojne organizacije. Nije bio naoružan "savremenim protuoklopnim naoružanjem" što tvrde procjene JNA puštene u javnost. S tim se tvrdnjama ublažavala težina povijesnog neuspjeha. Prema svojem ustroju ZNG (HV) je bio nekakav hibrid Teritorijalne obrane, Narodne zaštite i seoskih straža. Borbena vrijednost mu se, s rijetkim izuzecima, načelno smanjivala proporcionalno s udaljavanjem od matičnog područja.

Takav protivnik skromnih tehničkih mogućnosti, naglasio je tehnički nesrazmjer, pa se čini "prirodnim" da je JNA u rat krenula oslonjena na OMP. Kao vojska u kojoj je osnovni kriterij bila politička podobnost, JNA je i sama bila politička vojska. Svi njeni nedostaci, počevši od nedoraslog generalskog kora, lošeg oficirskog kadra i loše izobraženih vojnika, izbili su na vidjelo tijekom rata 1991.-1992. Oklopništvo svakako nije bilo najgori dio te vojske, ali je na njega stavljeno težište djelovanja pa je njegova nedovoljna učinkovitost "zasjenila" ostale ro-

¹⁵⁰ *Strategija oružane borbe*, 1983., 259.-262.

¹⁵¹ *Isto*, 259.

¹⁵² "Vreme za obogaćivanje prakse", *Vojska*, 16. 7. 1992., 14.

¹⁵³ Milisav SEKULIĆ, Kršenje pravila ratovanja, *Narodna armija*, 23. 10. 1991., 19.

dove i grane.¹⁵⁴ SSNO je 3. listopada u osvrtu na postupke pri borbenim djelovanjima konstatirao: "U izboru načina dejstva i oblika manevra gotovo isključivo se primenjuje frontalni oblik koji našim snagama, zbog tehničke superiornosti, najmanje odgovara i daje male rezultate, a neprijatelju odgovara više od svih drugih oblika manevra, imajući u vidu njegovu strukturu jedinica i način dejstva. U dosadašnjim dejstvima jedinica JNA nisu poznati primeri obuhvata, obilaska, zaseda, prepada, ubacivanja u pozadinu neprijatelja, diverzija i sl. To ima za posledicu da neprijatelja potiskujemo ili odbijamo u stranu, pa se za pojedine pro-laze i naseljena mesta borimo više puta, umesto da mu odgovarajućim manevrom nanesimo odlučujuće udare i izbacimo ga iz daljeg toka borbenih dejstava".¹⁵⁵ Upozorenje se može primjeniti na OMP ali i na nemehanizirane pješačke postrojbe.

Rat u Hrvatskoj dijelom je dao potvrdu doktrini ONO i DSZ koja je za nositelja oružane borbe tražila u čovjeku a ne u oružju. Na tom je polju prihvat "agresorske" koncepcije po planovima "Sutjeska 1 i 2" značio prevagu oklopne brigade na ostalim rodovima, što je završilo porazom i simboličkom smrću JNA i njenog udarnog roda, odnosno oklopne i mehanizirane brigade na tenkoprohodnoj slavonskoj ravnici u jesen i zimu 1991. godine.¹⁵⁶

Kratice

- ARP PZO - artiljerijsko-raketne postrojbe protuzračne obrane
- brTO - brigada Teritorijalne obrane
- BOV - borbeno vozilo
- BVP - borbeno vozilo pješaštva
- čv - četa veze
- čVP - četa vojne policije
- GŠ OS SFRJ - Glavni štab Oružanih snaga SFRJ
- had - haubički artiljerijski divizion
- ič - izviđačka četa
- inžb - inženjerijski bataljun
- JNA - Jugoslavenska narodna armija
- KOGZ - Zapovjedništvo (Komanda) obrane grada Zagreba
- KoV - Kopnena vojska

¹⁵⁴ Osobno, držim nezaboravanom reportažu TV Beograda sa slavonsko-vojvođanske granice iz ljeta 1991., u kojoj je novinar M. Lazanski, predstavljajući oklopni bataljun kod kojeg je bio u posjeti, ustvrdio da je njegova vatrena moć veća od vatrene moći cjelokupnog Zbora narodne garde Republike Hrvatske.

¹⁵⁵ MORH: Komanda 9. korpusa, Str. pov. br. 581-2, 4. 10. 1991., Komandi 1. brTO, Upozorenje.

¹⁵⁶ U godinama koje su slijedile, Vojska Jugoslavije je postupno ugasila oklopnu brigadu sastava 3 okb i mb, a "nova" oklopna brigada postala je u biti mehanizirana brigada JNA, s istim omjerom borbenih tenkova i borbenih vozila pješaštva.

- Isard PVO** - laki samohodni artiljerijsko-raketni divizion Protuzračne obrane
- mb** - mehanizirani bataljun
 - mbr** - mehanizirana brigada
 - mpoabr** - mješovita protuoklopna artiljerijska brigada
 - mtbr** - motorizirana brigada
 - pbr** - pješačka brigada
 - okb** - oklopni bataljun
 - okbr** - oklopna brigada
 - okmb** - oklopno-mehanizirana bojna
 - okp** - oklopni puk
- OMP (OMJ)** - oklopno-mehanizirane postrojbe (jedinice)
- ONO i DSZ** - općenarodna obrana i društvena samozaštita
- ONOR** - općenarodno obrambeni rat
- OS SFRJ** - Oružane snage Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije
- OT** - oklopni prevoznjak (transporter)
 - pgmd** - proleTERSka gardijska mehanizirana divizija
 - pgmbr** - proleTERSka gardijska mehanizirana brigada
 - pgmp** - proleTERSki gardijski mehanizirani puk
 - pgokp** - proleTERSki gardijski oklopni puk
 - pmbr** - proleTERSka mehanizirana brigada
 - pmtbr** - proleTERSka motorizirana brigada
 - pokbr** - proleTERSka oklopna brigada
 - pozbr** - pozadinski bataljun
- SSNO** - Savezni sekretarijat za narodnu obranu
- ŠC** - školski centar
 - TO** - Teritorijalna obrana
- vABHO** - vod atomsko-biološko kemijske obrane
- vv** - vod veze

THE DEATH OF THE ARMoured BRIGADE

The Armoured-Mechanised Units of JNA in the War Against Croatia

Davor Marijan

Summary

The starting point of this article is the role of the armoured and mechanised units of the Yugoslav People's Army (JNA) in the general defense and social self-protection strategy of the Socialist Federative Republic of Yugoslavia. The article considers their task and use on the basis of the armed combat rules of use. In the eighties, the armoured and mechanised units were the basis of unrest control in Kosovo. Their use in Croatia has its origins in the Kosovo experiences. JNA's preparations for the pacification of Croatia began with undertakings in the classifications of armoured and mechanised units in the 5th military district area. After the rebellion of the Serbian national minority, the armoured and mechanised units (OMP) became the guardians of buffer zones, used to prevent the introduction of the Croatian constitutional order in the areas where the Serbian population was in the majority. In the spring of 1991, OMP started moving into Croatian territory in order to gradually assume control over areas. From August 1991, OMP are the bearers of aggression against Croatia. At the end of September the strongest JNA group, comprised of 9 OMP units in Slavonia, had a strategic role in the war. In its actions the deviation from the proclaimed armed combat strategy is visible. The OMP were less represented in other operational courses of the JNA, but played an important role in the overall ratio of the forces used.

Keywords: Croatia, The Yugoslav People's Army, aggression, armoured - mechanised forces, strategy, tactics, tank